

Stavovi studenata/ica prema obitelji, braku, kohabitaciji, razvodu i istospolnim zajednicama

Vidiček, Vedrana

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:551559>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-20**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za sociologiju

Diplomski sveučilišni studij sociologije (dvopredmetni)

Vedrana Vidiček

**Stavovi studenata/ica prema obitelji, braku,
kohabitaciji, razvodu i istospolnim zajednicama**

Diplomski rad

Zadar, 2021.

Sveučilište u Zadru
Odjel za sociologiju
Diplomski sveučilišni studij sociologije (dvopredmetni)

Stavovi studenata/ica prema obitelji, braku, kohabitaciji, razvodu i
istospolnim zajednicama

Diplomski rad

Student/ica:

Vedrana Vidiček

Mentor/ica:

doc. dr. sc. Željka Zdravković

Zadar, 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Vedrana Vidiček**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Stavovi studenata/ica prema obitelji, braku, kohabitaciji, razvodu i istospolnim zajednicama** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 2021.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Ciljevi i svrha rada.....	3
3. Definiranje obitelji.....	4
4. Promjene koje su dovele do transformacije obitelji.....	6
4.1. Promjene na području seksualnosti.....	7
4.2. Brak i obitelj u kontekstu ekonomskih i političkih promjena.....	8
4.3. Promjene u sociokulturnom smislu koje su utjecale na brak i obitelj.....	11
4.4. Utjecaj rodnih uloga na promjene u obitelji.....	12
5. Tipovi obiteljskih struktura.....	14
5.1. Nuklearna obitelj.....	15
5.2. Proširene obitelji.....	16
5.3. Jednoroditeljske obitelji.....	16
5.4. Kohabitacija ili izvanbračna zajednica.....	17
5.5. Istospolne obitelji.....	17
5.6. LAT (living apart together).....	18
5.7. Spojene obitelji.....	20
6. Pregled dosadašnjih istraživanja stavova o braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama.....	21
7. Hipoteze.....	25
8. Metodologija istraživanja.....	27
8.1. Instrument.....	27
8.2. Metode.....	32
8.3. Uzorak.....	33
9. Rezultati istraživanja.....	37
9.1. Razlike u percepciji obitelji s obzirom na spol i područje studiranja.....	37
9.2. Analiza stavova prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama.....	40
10. Rasprava.....	45
11. Zaključak.....	49
12. Prilozi.....	50
13. Literatura.....	54

Stavovi studenata/ica prema obitelji, braku, kohabitaciji, razvodu i istospolnim zajednicama

Sažetak

Obitelj predstavlja nepresušnu temu kojom se bave mnoga znanstvena i stručna područja. Ovaj rad bavi se istraživanjem načina na koji se obitelj definira. Osim toga, u radu se analiziraju stavovi prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim obiteljima. U suvremenom društvu, obitelj koja se smatra „tradicionalnom“, radi sveprisutne globalizacije i težnji da se stvori sustav novih vrijednosti temeljen na novom načinu razumijevanja međuljudskih odnosa, mijenja se i postaje tkz. „moderna obitelj“ temeljena na postavkama modernih i postmodernih društava čije karakteristike obuhvaćaju slobodu i nespupanost svih svojih dionika. Time pojam „obitelj“, u modernim i postmodernim društvima, dobiva nova značenja, oblike kao i nove definicije. Cilj ovog rada je ustanoviti kakve društvene formacije studenti doživljavaju kao obitelj te kakve stavove imaju prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama. Rad se temelji na nalazima provedenog kvantitativnog istraživanja na prigodnom uzorku studentica i studenata Republike Hrvatske putem online ankete (N=170). Istraživanjem se prikazao i analizirao način na koji se definira obitelj te su dobiveni novi uvidi o stavovima studenata o braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama.

Ključne riječi: obitelj, definicija obitelji, novi oblici obitelji

Students' attitudes towards family, marriage, cohabitation, divorce and same-sex unions

Abstract

The family is an inexhaustible topic in many scientific and professional fields. This paper deals with the exploratory ways in which the family is defined. In addition, the paper analyzes attitudes towards marriage, cohabitation, divorce, having children and same-sex families. In modern societies, the traditional (nuclear) family, due to the ever-present globalization and the aspiration to create a system of new values based on a new way of understanding interpersonal relationships, is changing and becoming so-called "modern family" based on the settings of modern and postmodern societies whose characteristics include the freedom and unfetteredness of all its members. Thus, the term "family", in modern and postmodern societies, acquires new meanings, forms and new definitions. The aim of this paper is to establish what social formations students perceive as a family and what attitudes they have towards marriage, cohabitation, divorce, having children and same-sex unions. The paper is based on the findings of a quantitative research on a sample of students of the Republic of Croatia through an online survey (N = 170). The research presented and analyzed the way in which the family is defined, and gained new insights into students' attitudes about marriage, cohabitation, divorce, having children and same-sex unions.

Key words: family, definition of family, new forms of family

1. Uvod

U predmodernim i modernim društvima obitelj je predstavljala „osnovnu jedinicu društvene organizacije koja ispunjava osnovne društvene uloge, od kojih je socijalizacija djece najvažnija“ (Haralambos, Holborn, 2002: 503). Obitelj evoluirala te se postepeno mijenja u svrhu učinkovitijeg zadovoljavanja potreba društva, a s time i učinkovitijeg zadovoljavanja potreba svakog pojedinca unutar obitelji (Haralambos, Holborn, 2002). Zbog raznolikosti oblika pojavljivanja, unutarne i vanjske dinamike, stalne promjene u strukturi i funkciji, obitelj predstavlja stalnu temu koja krije mnoštvo sadržaja, oblika i pitanja (Janković, 2004).

Nuklearna obitelj, odnosno kućanstvo koje je zasnovano na dvije generacije (roditelji i djeca) dugo se smatrala dobro prilagođenom potrebama i zahtjevima modernog društva. No, od šezdesetih godina 20. stoljeća tradicionalnu obitelj su trajno potkopavale društvene promjene. Sve veća učestalost razvoda brakova, zajedničkog življenja prije braka, porast jednoroditeljskih obitelji kao i porast broja jednočlanih kućanstava samo su neki od trendova koji upućuju na to da ljudi svoje živote sve manje zasnivaju na konvencionalnoj obitelji. Pojedini teoretičari i mislioci u navedenim promjenama vide utjecaj sve veće individualizacije koja je tipična za suvremena društva (Haralambos, Holborn, 2002). Utjecajem individualizacije, ali i globalizacije te zapadnjačkih inovacija u suvremenom društvu događaju se mnoge promjene u shvaćanju života, organizaciji i načinu življenja. U današnjem, tkz. „razvijenom svijetu“ sve se više napušta tradicionalan način života, a modernizacija zahvaća sve sfere života pa tako i sferu našeg osobnog života – naših veza, seksualnosti te obiteljskog i bračnog života.

U suvremenom društvu, obitelj koja se smatra „tradicionalnom“, odnosno koja podrazumijeva heteroseksualne roditelje i njihovu biološku djecu, radi sveprisutne globalizacije i težnji da se stvori sustav novih vrijednosti temeljen na novom načinu razumijevanja međuljudskih odnosa, mijenja se i postaje tkz. „moderna obitelj“ temeljena na postavkama modernih i postmodernih društava čije karakteristike obuhvaćaju slobodu i nesputanost svih svojih dionika.

Takva „moderna obitelj“ javlja se u mnogo različitih oblika, a s percepcijom tih različitih oblika obitelji će se ovaj diplomski rad baviti. Točnije, rad će se baviti istraživanjem

načina na koji studenti definiraju obitelj te istraživanjem stavova studenata prema određenim alternativnim, odnosno novim oblicima obiteljskih struktura. Osim toga, u radu će se analizirati stavovi studenata prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece te istospolnim zajednicama.

Tijekom povijesti dogodile su se mnoge promjene u društvu, ekonomiji, kulturi, tehnologiji i politici koje su utjecale na brak i obitelj, odnosno na percepciju braka i obitelji, a povezano s time, i na praksu bračnog i obiteljskog života. Polazeći od tih postavki, prvi će dio rada biti usmjeren na definiranje obitelji, zatim na navođenje promjena koje su dovele do transformacije obitelji te na objašnjenje na koji način su te promjene utjecale na razvoj i preoblikovanje bračnih i obiteljskih struktura. U drugom dijelu rada biti će objašnjeni tipovi obiteljskih struktura s kojima se danas možemo susresti. Zatim će uslijediti analiza prijašnjih istraživanja koja su se bavila istim ili sličnim temama povezanim s brakom i obitelji, kao i s temama povezanim s novijim obiteljskim strukturama. Potom će biti prikazani rezultati istraživanja provedenog u svrhu pisanja ovog diplomskog rada, kao i analiza dobivenih rezultata nakon koje će uslijediti rasprava i zaključak.

2. Ciljevi i svrha rada

Predmet istraživanja čine stavovi prema obitelji te stavovi prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama, dok je glavni cilj ovoga rada ustanoviti kakve društvene formacije studenti¹ doživljavaju kao obitelj te kakve stavove imaju prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama. Sukladno glavnom cilju istraživanja, u istraživanju su postavljeni i određeni specificirani ciljevi. Radi lakšeg snalaženja, mogli bismo ih podijeliti u dvije skupine: način na koji studenti definiraju obitelj i analiza stavova prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama.

Specificirani ciljevi istraživanja koji se odnose na način na koji studenti definiraju obitelj su sljedeći: istražiti razlike u definiranju obitelji na temelju spola te ispitati razliku u definiranju obitelji na temelju područja studiranja ispitanika.

Povezano uz analizu stavova studenata prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama postavljena su četiri specificirana cilja: ispitati razlike u stavovima studenata prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama na temelju spola; ispitati razlike u stavovima studenata prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama s obzirom na područje obrazovanja; ispitati povezanost političke orijentacije sa stavovima o braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama; ispitati povezanost samoprocjene religioznosti sa stavovima o braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama.

Svrha istraživanja jest prikazati, analizirati i protumačiti na koji način se obitelj definira te pridonijeti razumijevanju novih oblika obitelji kao i dobivanju novih podataka o stavovima studenata o braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama.

¹ Izrazi koji se koriste u ovom istraživanju, a imaju rodno značenje, koriste se neutralno i odnose se jednako na sve rodove.

3. Definiranje obitelji

S obzirom da se temom obitelji bave brojna znanstvena i stručna područja, kao i mnogi autori, postoji veliki broj različitih definicija obitelji.

Sociološke definicije obitelji usmjerene su prvenstveno na industrijska društva u modernizacijskom kontekstu. S gledišta socioloških teorija, obitelji se može pristupiti s makrorazine kao društvenoj instituciji te s mikrorazine kao specifičnoj društvenoj grupi u kojoj se odvijaju različite interakcije. Rosemarie Nave-Herz (2004: 30) dala je cjelovitu sociološku definiciju obitelji koja uzima u obzir obje razine. Prema Nave-Herz obitelj odlikuje „dvostruka biološko-društvena narav“ (König 2002: 57), odnosno preuzimanje reprodukcijske i socijalizacijske funkcije uz druge kulturno promjenjive društvene funkcije, zatim generacijsko diferenciranje i specifična suradnja i solidarnost članova obitelji na temelju koje im se pripisuju različite uloge u obitelji (prema Tomić-Koludrović, 2015).

Sociološki znanstveni korpus sadrži mnogo posebnih definicija. Jedna od njih je definicija G. P. Murdocka koji je analizirao instituciju obitelji u širokoj skali društava. Njegov uzorak obuhvaćao je čak 250 društava koja su obuhvaćala male lovačke i sakupljačke horde kao i industrijska društva velikih razmjera. Na temelju tog istraživanja, Murdock (1949) obitelj definira kao „društvenu skupinu koju karakterizira zajedničko prebivanje, ekonomska suradnja i reprodukcija. Ona obuhvaća odrasle osobe oba spola od kojih barem dvije održavaju društveno prihvaćenu spolnu vezu, plus jedno ili više djece, vlastite ili usvojene, odraslih osoba koje seksualno kohabiraju“ (prema Haralambos, Holborn, 2002: 504). Auguste Comte smatra da je obitelj osnovna ćelija društva i to zbog činjenice da se unutar obitelji razvijaju osjećaji socijalnosti, altruizma i kooperacije bez kojih se ne može zamisliti ostvarenje društvenosti (Fiamengo, 1987). Talcott Parsons smatra da je „obitelj jedan od glavnih mehanizama socijalne integracije i temelj institucionalnog mehanizma prenošenja kulturnih obrazaca i socijalizacije“ (Kregar, 1994: 217).

Zagorka Golubović (1981) pri definiranju obitelji spaja socijalne elemente s biološkim činiteljima prema čemu je obitelj jedinstvena obiteljska zajednica. Njena definicija glasi: „Obitelj je funkcionalna, bio-socijalna društvena skupina koja povezuje društvo i individuu, a ujedno je i bio socijalna jedinica jer ne funkcionira samo po društvenim pravilima, konvencijama i normama“ (prema Janković, 2008: 18). Autorica unutar te definicije, „uz socijalne elemente daje značajno mjesto i biološkim činiteljima kao i povezanosti društvenog

i biološkog prema čemu obitelj predstavlja jedinstvenu društvenu skupinu“ (Janković, 2008: 18).

Nadalje, prema sociologijskom određenju obitelj definiramo kao relativno „stabilnu društvenu grupu (dvije ili više osoba) povezanu srodstvom, brakom ili usvajanjem, čiji članovi žive zajedno, ekonomski surađuju te skrbe za potomstvo“ (Aračić, Nikodem, 2000: 294). Za Charlesa Cooleya (1969) obitelj je primarna društvena grupa čije su osobine intimni i neformalni odnosi te manji broj članova koji unutar obitelji stječu svoja prva osobna i društvena iskustva. Margaret Mead (1968) definira obitelj kao najčvršću instituciju koju imamo i kojoj dugujemo svoju ljudskost (prema Aračić, Nikodem, 2000) te tvrdi kako je obitelj jedino mjesto gdje se stvara čovjek (Janković, 2008). Cheal (2008) definira obitelj kao otvoreni konstrukt „čije se značenje mijenja zavisno od društvenih interakcija koje se odvijaju u pretpostavljenom okviru“ (prema Tomić-Koludrović, 2015: 137)

Obitelj kao društvena skupina, pojava ili entitet svojom jedinstvenom pojavnosti unutar ljudskog društva, raznovrsnosti odnosa, strukture, načina formiranja, funkcija i opstojanja u odnosu na vanjske i unutrašnje pritiske, nudi iznimno puno kombinacija pojavnosti. Stoga bi se moglo reći da je svaka obitelj specifična te da bi, u skladu s postavkama postmoderne, za svaku obitelj trebalo oblikovati posebnu definiciju (Janković, 2008).

4. Promjene koje su dovele do transformacije obitelji

Ono što se događa na razini obitelji i s njenim pojedinim članovima je uveliko povezano s pojavama u društvu (Juul, 1995). Prema Ljubetić, „stalne transformacije društva izazivaju transformaciju obitelji koja postupno mijenja sebe i svoje uloge te se prilagođava društvenim zahtjevima i potrebama“ (Ljubetić, 2006: 3).

Socijalne, ekonomske, kulturološke, tehnološke i političke promjene odražavaju se na društvo u cjelini te tako uzrokuju promjene u obitelji, nameću pitanja o identitetu pojedinca unutar društva, a s time nameću pitanja i o ulozi pojedinca u braku i obitelji kao temeljnoj jedinici društva. U daljnjem tekstu biti će navedene glavne promjene potaknute razvojem modernog društva te će se sažeto objasniti na koji način su utjecale na brak i obitelj u modernom dobu.

Nikodem, Aračić i Džinić pišu kako su „promjene u obiteljskim i bračnim odnosima, promatrane u širem modernizacijskom kontekstu, potaknute nizom društvenih procesa, od obitelji kao osnovne jedinice proizvodnje do razdvajanja rada i obiteljskog života (odnosno razdvajanja privatnog i javnog) tijekom 19. stoljeća; feminističkog pokreta i borbe za prava i slobode žena; urbanizacije koja je, između ostalog, vodila raskidanju veza sa širom rodbinom i industrijalizacije kroz koju postupno dolazi do zapošljavanja žena izvan kućanstva na tržištu rada“ (Nikodem, Aračić, Džinić, 2010: 624).

Tradicionalna obitelj, karakteristična za predmoderna društva, predstavljala je prije svega ekonomsku jedinicu koja se zasniva na braku. Prema tradicionalnoj definiciji, brak je zajedništvo muškarca i žene i uvjet za formiranje obitelji unutar koje će se rađati i odgajati djeca (Valković, 1999; prema Aračić, Nikodem, 2000). Kroz povijest, brak je uvijek bio u središtu pažnje svake društvene zajednice kako bi ista stvorila društvena pravila i norme prvenstveno seksualnog ponašanja u cilju održanja svog društvenog i ekonomskog uređenja. Giddens (2005) tvrdi kako se takav brak nije sklapao na osnovu seksualne ljubavi te se nije smatralo da se u njemu uopće treba razvijati seksualna ljubav. S vremenom, ali i promjenama u društvu, obitelj je prestala biti ekonomska jedinica, a ideja o romantičnoj ljubavi kao osnovi braka zamijenila je brak kao ekonomski ugovor (Giddens, 2005).

Razvojem modernog industrijskog društva tradicionalno shvaćanje braka dolazi do krize i razvija se moderno viđenje braka prema kojemu je brak „partnerski odnos koji podrazumijeva relativno neovisan život, pravo i mogućnost na osobni razvoj i slobodu,

fleksibilnu raspodjelu uloga, uzajamno povjerenje i veliko otvaranje prema vani“ (Koračević, 1999; prema Aračić, Nikodem, 2000). Prema sociološkom određenju, „brak možemo odrediti kao spolnu i ekonomsku zajednicu muškarca i žene koju priznaje društvo i sami partneri“ (Aračić, Nikodem, 2000: 297).

4.1. Promjene na području seksualnosti

Na razvoj modernog viđenja obitelji te na novo shvaćanje značenja braka i obitelji utjecale su promjene koje su se dogodile na području seksualnosti. U predmodernim društvima, unutar tradicionalne obitelji, u sferi seksualnosti dominantnu ulogu imala je reprodukcija. Nedostatkom djelotvorne kontracepcije, seksualnost je za većinu žena bila usko povezana s rađanjem. Kroz povijest je seks bio različito društveno, moralno i vjerski normiran u odnosu na žene i muškarce. Seksualnošću je dominirala ideja ženske kreposti (Giddens, 2005). Žena se morala savladavati od svojih seksualnih težnji, morala je ući nevina u bračnu zajednicu kako joj se ne bi dogodilo da prije braka kao posljedicu seksualnog čina rodi dijete. Jednom kad je žena ušla u brak, iz njega više nije mogla izaći. Strogo joj je bilo zabranjeno upuštati se u seksualne veze izvan braka i to prvenstveno radi toga da bi muškarac bio siguran da je bračno potomstvo njegovo radi sigurnosti nastavka obiteljske loze. Nasuprot tome, muškarcima društvo nije branilo seksualne veze niti prije, niti nakon stupanja u bračnu zajednicu, već mu je veće seksualno iskustvo donosilo i veći društveni ugled. Prema Giddensu (2000), društveni ugled djevojaka temeljio se na njihovim sposobnostima da se odupru spolnim pokušajima ili da ih savladaju dok je ugled mladića ovisio o postignutim spolnim osvajanjima. Danas to u većini razvijenih zemalja nije tako. Naime, danas unutar modernih i postmodernih društava, djevojke osjećaju pravo na spolni odnos u bilo koje starosno doba koje im se čini prikladno za to.

Razvoj medicine u modernim društvima donio je mogućnost kontracepcije čime je prestala potreba za ulaskom u brak „nevine“ žene, a postoje i pouzdane mogućnosti utvrđivanja očinstva zahvaljujući kojima nema sumnje u pripadnost potomstva bračnom partneru. Prema Koračeviću (1999), masovno uvođenje pilule je ženama dalo sigurne mogućnosti sprječavanja začeca čime je omogućeno planiranje obitelji i oslobađanje od seksualnih kočnica i strahova. Osim toga, uvođenje pilule je ženama otvorilo mogućnosti planiranja vlastitog školovanja, zanimanja i stupanja u brak.

Nadalje, razvojem modernog društva dolazi i do razvoja novih mogućnosti kontrole rađanja te razvoja biogenetike i reproduktivne tehnologije što je također utjecalo na bračne i obiteljske odnose. Prema Castellsu (2002: 245) „tehnološke promjene u biološkoj reprodukciji omogućuju razdvajanje reprodukcije vrsta od društvene i intimne funkcije obitelji. Mogućnosti oplodnje *in vitro*, banaka spermija, surogat-majki, djece stvorene genetskim inženjeringom otvorile su jedno čitavo područje društvenih pokusa koje će društvo pokušati kontrolirati i, koliko je moguće, spriječiti zbog njihove potencijalne prijetnje našim moralnim i pravnim osnovama“ (prema Nikodem, Aračić, Džinić, 2010: 625). Temeljna veza između biologije i društva u reprodukciji vrste se prekida činjenicom da „žene mogu imati djecu samostalno, čak i bez obveze da upoznaju oca djeteta, ili da muškarci, čak i nakon majčine smrti, mogu iskoristiti majke surogate kako bi imali djecu“ (Nikodem, Aračić, Džinić, 2010: 625). Posljedica toga je to što se socijalizacija odvaja od roditeljstva. S obzirom na navedeno, „obitelji i načini života ponovno se određuju u još nejasnom obliku“ (Nikodem, Aračić, Džinić, 2010: 625).

Giddens (2005) tvrdi da je odvajanje reprodukcije i seksualnosti u pravilu dovršeno te navodi kako seksualnost danas ima vrlo malo veze s brakom i legitimnošću. Seksualni čin, kao i sklapanje bračne zajednice, danas se u suvremenim društvima povezuje s ljubavlju, a bračna zajednica više nije trajna već se lako može raskinuti.

Promjene u percepciji i praksama seksualnosti su značile promjene u stavovima prema ženskoj seksualnosti, predbračnoj seksualnosti, homoseksualnosti kao i slobodi seksualnog izražavanja (Miljan, 2018).

4.2. Brak i obitelj u kontekstu ekonomskih i političkih promjena

Na ekonomskom polju, najvažniji pokretač promjena vezanih za brak i obitelj je industrijska revolucija koja je otvorila nove mogućnosti i prilike za žene i za muškarce, pogotovo u području gospodarskih i radnih odnosa. Nasuprot predindustrijskom razdoblju, kad je ženina glavna uloga bila vezana za odgoj djece i privređivanje unutar kućanstva te radom uglavnom u poljoprivredi, industrijska revolucija dovodi do sve većeg uključivanja žena na tržište rada te do njihovog zapošljavanja. Prema Ljubetić (2006), posljedično industrijskoj revoluciji, obiteljski se život drastično mijenja zbog toga što članovi obitelji, muševci, žene, ali i djeca, svakodnevno napuštaju svoje domove radi odlaska na posao. U

novonastalim uvjetima članovi obitelji provode sve manje vremena zajedno stoga obitelj prestaje biti glavno središte života njezinih članova (Ljubetić, 2006).

Globalizacija dovodi do toga da obitelji ne žive samo na jednom mjestu. Bez tradicionalnih oslonaca i vrijednosti, obitelji se suočavaju sa sustavom u kojemu dominira „institucionalizirana individualizacija“, odnosno sa sustavom koji povećava očekivanja od pojedinca. Jasno određene uloge i tradicionalne modele zamijenile su nelinearne i „uradi-sam“ biografije (Tomić-Koludrović, 2015), odnosno na mjesto standardne biografije koja je podrazumijevala linearan redosljed životnih etapa dolazi samodeterminirana i nepredvidljiva putanja „uradi sam projekta“ (Tomanović, Ignjatović, 2006; prema Boneta, Mrakovčić, 2021). Sve se to događa u ekonomskom kontekstu koji je obilježen urušavanjem socijalne države i razvojem fleksibilnih radnih modela koji dovode u pitanje obiteljski život (Tomić-Koludrović, 2015).

Industrijalizacija i urbanizacija mijenjaju obitelj tako što mijenjaju njene ciljeve, funkcije, odnose te unutarnju strukturu obitelji. Osim toga, industrijalizacija i urbanizacija potiču pojačanu mobilnost što dovodi do promjena u prelasku od proširenih obitelji do inokosnih (izoliranih) nuklearnih obitelji. Industrijalizacijom se stvaraju odnosi „u kojima obitelj nema što dati svom članu u zamjenu za njegovu lojalnost. Svatko je tvorac svoje sudbine“ (Kregar, 1994: 218).

U području politike na mijenjanje percepcije braka i obitelji utječu sve prisutniji procesi demokratizacije i liberalizacije. Unutar demokratskih sustava omogućena je bogatija interakcija obitelji i društva te je obitelj manje ograničena okvirima društva. Temeljno obilježje demokracije, između ostalih, je i prihvaćanje prava na različitost i tolerancija. Prema tome, obitelji unutar demokratskih društava međusobno se razlikuju na temelju različitih životnih modela, odgojnih stilova, vrijednosnih sustava, ideala i tako dalje. Na odnose među članovima obitelji također utječu demokratski procesi. „Novi“ odnosi temeljeni su na slobodi izbora, emocionalnim vezama kao i na postulatima ravnopravnosti i poštivanja. Rezultat toga su znatno promijenjene uloge i status žena unutar obitelji (Ljubetić, 2006). Unutar demokratskih sustava, naglasak je na razvoju ljudskih prava, političkoj participaciji žena, ravnopravnosti spolova, a donose se i zakoni kojima se reguliranju bračni i obiteljski odnosi te rješavaju određena obiteljska pitanja.

Politika, kao glavni faktor oblikovanja društvenih odnosa, danas ima u većini razvijenih zemalja problem pada nataliteta te raznim poticajnim mjerama nastoji pomoći

roditeljima u skrbi o djeci s ciljem osiguranja što brojnijeg potomstva. Križić (1999) navodi kako se poticajne društvene mjere odnose na „doplatak za djecu, stambene kredite za obitelji, porezne olakšice, naknadu za opremu novorođenoj djeci, novčane olakšice za korištenje jaslica i vrtića, na potpore za školovanje djece, te na besplatnu socijalnu i zdravstvenu zaštitu za svu djecu“ (prema Ljubetić, 2006: 15).

Danas je sve više samaca, a djeca sve duže žive s roditeljima. S obzirom na kasnije stupanje u bračne ili izvanbračne zajednice, dob rađanja prvog djeteta se sve više odmiče što negativno utječe na sposobnost žena da uopće imaju djecu. U demografskom smislu dolazi do općeg procesa starenja stanovništva, smanjuje se stopa fertiliteta, smanjuje se broj sklopljenih brakova te raste broj kohabitacija i razvedenih brakova, izvanbračne djece, jednoroditeljskih obitelji. Osim toga, raste i dobna granica ulaska u prvi brak kao i dobna granica rođenja prvog djeteta.

Osim navedenoga, „na funkcioniranje današnje hrvatske obitelji, ali i na provedbu populacijske politike, mnogostruko se i negativno odražava teška ekonomska situacija“ (Ljubetić, 2006: 16). Recesijom izazvani loši socioekonomski uvjeti, posebno „rastuća nezaposlenost, nemogućnost rješavanja stambenog pitanja, nedostatak sustavne skrbi o djeci zaposlenih roditelja, kao i za bračni i obiteljski život nepovoljno radno vrijeme te sve veća nužnost izbora između karijere (zaposlenja) i obitelji“ (Nikodem, Bunjevac Nikodem, 2015: 251) također bitno utječu na percepciju i praksu braka i obitelji. Pred politiku svake zemlje postavlja se pitanje kako udovoljiti zahtjevima demokracije i liberalizacije društvenih odnosa uz istovremeno osiguranje pozitivne stope nataliteta, stvaranje povoljnih uvjeta za odgoj i obrazovanje mladih generacija, dobrih uvjeta za rad srednjih generacija te dobrih uvjeta za proživljavanje dostojne starosti starijih generacija, jer sve su to glavni faktori dobrog funkcioniranja obitelji, u kojem god obliku ona bila, a samim time i cijelog društva.

Jedan od ključnih indikatora modernizacije društva, uz industrijalizaciju, birokratizaciju, racionalizaciju i urbanizaciju, je sekularizacija. Općenito govoreći, što se društvo smatralo više sekulariziranim to se u cjelini smatralo modernijim (Tomić-Koludrović, 2015). Proces sekularizacije je društveni proces koji se događa unutar suvremenih društava te direktno marginalizira značenje braka. Pod utjecajem sekularizacije, društvo se transformira u smislu napuštanja religioznih vrijednosti i institucija. Religija, koja je stoljećima diktirala strogo određena pravila ponašanja u bračnoj i obiteljskoj zajednici, gubi svoj autoritet. Sve se više napušta crkveno i/ili građansko ozakonjenje bračne zajednice, a partneri sve više

konzumiraju život izvan bračne zajednice. Novi oblici obitelji se u većem dijelu razvijenog svijeta javljaju kao mogućnosti koje su suprotstavljene uvriježenim obrascima bračnog i obiteljskog života.

4.3. Promjene u sociokulturnom smislu koje su utjecale na brak i obitelj

Promjene koje utječu na poimanje braka i obitelji u sociokulturnom smislu se odnose na procese izražene individualizacije i subjektivizacije. Proces individualizacije jest jedan od ključnih procesa modernizacije. „Individualizacija uključuje širenje područja života u kojima se očekuje da pojedinci donose vlastite odluke“ (Haralambos, Holborn, 2002: 534). Beck i Beck-Gernsheim (2002) ističu kako su osnovne smjernice moderniteta usmjerene „protiv“ obitelji, odnosno usmjerene su prema obrani i razvoju prava i slobode pojedinaca (prema Nikodem, Aračić, Džinić, 2010).

Sljedeći dominantan proces sociokulturnog stanja modernizacije je subjektivizacija koja podrazumijeva „veliki subjektivni zaokret“ (Heelas, Woodhead, 2005), „od života u uvjetima izvanjskih i objektiviziranih uloga i obveza prema životu koji se uglavnom referira na osobno, subjektivno iskustvo“ (Nikodem, Aračić, Džinić, 2010: 625). Dominacija „subjektivnog života u kojemu je subjektivnost svakog pojedinca jedinstveni izvor značenja, smisla i autoriteta“ zamjenjuje život „u smislu pripadnosti određenom poretku stvari (tradicija, religija, zajednica i slično) i poslušnosti spram nekog nadindividualnog jastva (Bog, nacija i slično), gdje viši autoriteti određuju život pojedinca i vrednuju ga u skladu s obavljanjem dužnosti i ispunjavanjem obveza“ (Nikodem, Aračić, Džinić, 2010: 625). Heelas i Woodhead (2005) tvrde kako živimo u sociokulturnom kontekstu u kojemu nitko nema pravo govoriti drugoj osobi kako bi trebao živjeti, odnosno kako bi nešto trebalo biti. Subjektivni zaokret je potaknut kolektivnim procesima koji uključuju nove oblike socijalizacije, regulacije te naglašavaju individualnost (Heelas, Woodhead, 2005).

Zygmunt Bauman (2003) tvrdi kako „suvremeno sociokulturno stanje razvijenih društava Zapada oslikava ljudsko biće „bez veza“, tj. bez postojane povezanosti s drugim ljudima, gdje prevladava samoodređivanje i samodokazivanje“ (prema Nikodem, Aračić, Džinić, 2010: 627). U takvom društvu bez postojanih veza, poželjno je da „povezivanje s drugima bude što slabije kako bi se uspostavljene veze jedostavnije mogle prekinuti“ u slučaju promjena društvenih okolnosti (2003; prema Nikodem, Aračić, Džinić, 2010: 627).

4.4. Utjecaj rodnih uloga na promjene u obitelji

Novim oblicima obitelji pridonosi i pojava rodne ideologije. Sve prisutnija pojava ideologije roda, koja traži slobodu vezanu za spolno određenje pojedinca, također utječe na moderno poimanje braka i obitelji. Prema Gergorić (2020), rodna ideologija je jedan od najrasprostranjenijih i najkorištenijih diskurzivnih okvira za interpretaciju pojma roda kao društvenog konstrukta.

Iako između spolova postoje biološke i fizičke razlike, kultura je ta koja postavlja različita očekivanja muških i ženskih uloga. Osim toga, kultura postavlja i različite mogućnosti što posljedično dovodi do različitog položaja muškaraca i žena u društvu (Kamenov, Huić, Jugović, 2011).

Judith Butler tvrdi da se dekonstrukcijom binarnog roda (muško/žensko) i odbacivanjem tradicionalnog shvaćanja roda „može postići nova jednakost u okviru koje ljudi neće biti ograničeni svojim muškim ili ženskim ulogama“ (Matić, Koprek, 2014: 387). Ona smatra i „da rod treba biti fluidan i varijabilan“ (Matić, Koprek, 2014: 387). Također, gleda na rod kao na određeno postignuće i konstrukciju, a ne na biološki čimbenik. Prema Butler, „koriijen nejednakosti spolova leži upravo u načinu na koji se percipiraju rodne uloge“ (Matić, Koprek, 2014: 388). Zbog toga je potrebno dekonstruirati društveni način viđenja rodnih uloga kako bi moglo doći do promjene unutar političke kulture i poboljšanja položaja žena u društvu, a s time i do poboljšanja položaja žena unutar obitelji. Na taj bi se način „patrijarhalno društvo, koje je još uvijek na snazi, promijenilo i postalo istinski ravnopravno“ (Butler, 1990: 149; prema Matiće, Koprek, 2014: 388).

„Neki autori smatraju da je konvencionalna podjela obiteljskih i profesionalnih uloga rezultat njihove socijalizacije“ (Major, 1993; Witt, 1997; prema Bartolac, Kamenov, Petrak, 2011: 176) pri čemu se „obavljanje poslova u domaćinstvu i skrb za djecu tradicionalno smatraju dijelom ženinog identiteta, dok je uloga hranitelja obitelji bliskija muškom identitetu. Unatoč tome, u našem društvu obitelji „dvostrukog hranjitelja“ (Čudina-Obradović, Obradović, 2006) su uobičajene“ (prema Bartolac, Kamenov, Petrak, 2011: 176) što potvrđuje „ambivalentan stav prema rodnim ulogama hrvatskih građana koji uključuje i tradicionalne i moderne poglede na uloge žena“ (Brajdić-Vuković et al., 2007; Tomić-Koludrović, Lončarić, 2007; prema Bartolac, Kamenov, Petrak, 2011: 176).

Postizanjem ravnopravnosti unutar društva dolazi i do postizanja ravnopravnosti između partnera unutar obitelji, odnosno do „redefiniranja obiteljskih uloga“ (Ljubetić, 2007: 20; prema Lukaš, Puhanić, 2020) što zahtijeva izmjenu stavova prema rodnim ulogama koje su obuhvaćene kulturološko i socijalno propisanim ponašanjima dodijeljenim ženama i muškarcima temeljenim na rodnim razlikama (Bartolac, Kamenov, Petrak, 2011).

„Rodna teorija i spolna orijentacija usko su povezane. Ako rod kao nova kategorija nije ovisan o spolu i ako je on društvena konstrukcija, a ne biološka odrednica, onda iz toga slijedi da je svaka seksualna orijentacija (istospolna, biseksualna, transseksualna itd.) kao odraz socijalizacije potpuno ravnopravna s heteroseksualnom orijentacijom“ (Matić, Koprek, 2014: 390). Postavka rodne teorije je ta da se na homoseksualnost gleda kao na normalnu pojavu, baš kao i na heteroseksualnost (Matić, Koprek, 2014: 390). S obzirom na navedeno, izjednačavajući sve seksualne orijentacije izjednačuju se i sve alternativne strukture obitelji, koje uključuju ne-heteroseksualne partnere, s više tradicionalnim oblicima obitelji u tom pogledu, odnosno s obiteljima koje uključuju heteroseksualne parove.

5. Tipovi obiteljskih struktura

„Brak, koji je sve do nedavno smatran jedinom osnovom obitelji, iako još uvijek zadržava najviše mjesto na ljestvici društvenih vrijednosti, u svojem pojavnom obliku u Europi u većoj mjeri, a u Hrvatskoj u manjoj mjeri, ustupa mjesto neformalnim životnim zajednicama, a njegovo heteroseksualno obilježje kontinuirano slabi“ (Korač Graovac, 2015: 800).

Pojavom „novih“ veza parovima se otvaraju mogućnosti za postizanje seksualne i emocionalne intimnosti izvan heteroseksualnog braka. Rastući broj novih oblika, ali i rastuća tolerancija prema novim oblicima odnosa često se opisuje kao komentar na instituciju braka. Neki vide nove odnose kao prijekor braku pri čemu novi odnosi dokazuju da bračna institucija više ne ispunjava društvene zahtjeve niti zadovoljava individualne potrebe pojedinaca (Treas, Lui, Gubernskaya, 2014).

U društvima koja su snažnije izložena procesima vezanim uz modernizaciju, oblici zajedničkog življenja su se toliko diferencirali da je to počelo predstavljati poteškoću u statističkim obradama popisa stanovništva. Stoga su se u statistici na nov način počeli razlikovati oblici života koji predstavljaju „razmjerno stabilan obrazac veza stanovništva u području privatnosti“, a općenito se mogu opisati kao „oblici samačkog života ili zajedničkog života (sa ili bez djece)“ (Niemeyer, Voit, 1995: 437; prema Tomić-Koludrović, 2015: 142-143). Kao važniji kriteriji sustavnog diferenciranja životnih oblika smatrali su se oblik kućanstva, broj generacija koje u njemu žive, formalna obiteljska veza ili status životne zajednice, broj djece, životna faza (dob), način nastanka obitelji (rođenjem, usvajanjem, skrbništvom) i načini privređivanja članova/članica kućanstva (Zapf et al., 1987; prema Tomić-Koludrović, 2015). Kasnije se počinju uvažavati i drugi kriteriji kao što su specificiranje spola i državljanstva partnera (istospolne životne zajednice, binacionalni brakovi), kriteriji za razlikovanje spojenih obitelji kao i kriteriji prostorne mobilnosti koji uzimaju u obzir postojanje dvostrukog kućanstva (Huinink, Konietzka, 2007; prema Tomić-Koludrović, 2015).

U daljnjem tekstu biti će navedeni i objašnjeni tipovi obitelji kojima će se ovaj rad baviti i u metodološkom dijelu.

5.1. Nuklearna obitelj

Nuklearna obitelj podrazumijeva obitelj koja se sastoji od heteroseksualnih roditelja (oca i majke) i njihove djece. Prema Maleš (2012), iz nuklearnih obitelji danas često nastaju obitelji razvedenih bračnih partnera s djecom i samohrani roditelji, odnosno jednoroditeljske obitelji.

Talcott Parsons tvrdi da je „izolirana nuklearna obitelj“ karakterističan oblik obitelji za moderna industrijska društva. Takva vrsta obitelji je „strukturalno izolirana“ jer nije sastavan dio šireg sustava rodbinskih odnosa. Parsons pojavu nuklearne obitelji objašnjava u kontekstu svoje teorije o društvenoj evoluciji. Evolucija društva podrazumijeva „strukturalne diferencijacije“, odnosno „razvijaju se institucije koje su specijalizirane za manji broj funkcija“ (Haralambos, Holborn, 2002). Polazeći od toga, obiteljske i rodbinske skupine više ne obavljaju tako raznovrsne funkcije u odnosu na prije već mnoge funkcije preuzimaju specijalizirane institucije kao što su poslovne tvrtke, škole, bolnice, policija i Crkva (Haralambos, Holborn, 2002).

Inokosna, odnosno izolirana nuklearna obitelj „ne prodire toliko duboko u svijest svojih članova niti može norme držati nepromijenjenima u slijedu generacija“ (Kregar, 1994: 218). Članovi obitelji imaju slobodu te se unutar takvih obitelji potiče samostalnost (Kregar, 1994). William Goode (1963) tvdi kako se nuklearna obitelj može pronaći u mnogim područjima u kojima je tempo industrijalizacije spor te da je širenje nuklearne obitelji posljedica upravo te slobode koju ona pruža svojim članovima (prema Haralambos, Holborn, 2002).

Prema popisu stanovništva iz 2011. godine u Hrvatskoj je zabilježeno kako, od ukupnog broja popisanih obitelji, 54,3% čine nuklearne obitelji. Gledajući ranije popise stanovništva primjećuje se pad broja nuklearnih obitelji. Prema popisu stanovništva iz 2001. godine nuklearne obitelji su činile 58% ukupnog broja takve vrste obitelji, zatim prema popisu stanovništva provedenog 1991. godine zabilježeno je kako 60,5% čine nuklearne obitelji, 1981. godine zabilježeno je 62,4% navedene vrste obitelji, a 1971. godine 63,8% (Državni zavod za statistiku).

5.2. Proširene obitelji

„Proširenim obiteljima smatraju se nuklearne obitelji koje žive s najmanje jednim bliskim rođakom po vertikalnoj ili horizontalnoj liniji (npr. neoženjena braća ili neudate sestre roditelja), višebrojne obitelji sastavljene od nekoliko nuklearnih i višegeneracijske obitelji u jednome kućanstvu“ (Struna; Hrvatsko strukovno nazivlje).

Proširenu obitelj čine bliži i dalji srodnici koji dijele kućanstvo s nuklearnom obitelji. Takva vrsta obitelji se najdulje zadržala u seoskim sredinama. Danas je sve manje trogeneracijskih i četverogeneracijskih obitelji dok su dvogeneracijske obitelji gotovo pravilo, napose u većim gradovima, zbog razlika u načinu života na selu i u gradovima, ali i zbog osobitih ekonomskih i stambenih uvjeta (Berc, Ljubotina, Blažeka, 2004).

Općenito se smatra kako razvoj industrijalizacije i modernizacije uzrokuje postupno raspadanje zajednica temeljenih „na rodbinskim odnosima i klasične proširene obitelji. Kao dominantan oblik obitelji pojavila se nuklearna obitelj ili neka vrsta modificirane proširene obitelji“ (Haralambos, Holborn, 2002: 524).

5.3. Jednoroditeljske obitelji

Obitelji samohranih roditelja ili jednoroditeljske obitelji su kućanstva u kojima jedan roditelj živi sa svojom djecom, ali bez partnera. U kućanstvu mogu živjeti i druge odrasle osobe, kao na primjer, šira obitelj samohrane majke (OECD, 2009; prema Beier et al., 2011). Dok je nuklearni tip obitelji dominirao, samohrano roditeljstvo je često nastajalo zbog smrti jednog od partnera. No, s obzirom na nedavni pad broja sklopljenih brakova i porast broja razvoda, danas se susrećemo s relativno visokim postotkom neoženjenih, kao i rastavljenih (ili razdvojenih) samohranih roditelja, koje uglavnom čine majke, koji žive sami sa svojom djecom (Europska komisija, 2007; prema Beier et al., 2011).

Od ukupnog broja popisanih obitelji u Hrvatskoj, prema popisu stanovništva iz 2011. godine, 17,1% čine jednoroditeljske obitelji od kojih 14,4% čine majke s djecom dok 2,7% čine očevi s djecom (Državni zavod za statistiku).

5.4. Kohabitacija ili izvanbračna zajednica

Kohabitacija ili izvanbračna zajednica se javlja „krajem sedamdesetih godina prošloga stoljeća, najprije u skandinavskim zemljama, zatim u Sjevernoj Americi, a nakon toga se proširuje i na druge europske zemlje“ (Bandalović, 2015: 46). Prema Seltzeru (2000), kohabitacija predstavlja „zajednički intimni život partnera bez građanske i/ili crkvene registracije“ (prema Bandalović, 2015: 46). Kohabitacija obuhvaća nevjenčane veze „u kojima partneri zajedno stanuju, imaju zajedničke financije te dijele svakodnevne odgovornosti vezane uz kućanstvo i roditeljstvo“ (Bandalović, 2015: 46).

Kohabitacija ili „izvanbračna zajednica žene i muškarca pravno je uređena u hrvatskom obiteljskom zakonodavstvu od 1978. godine“ (Bandalović, 2015: 47). U Obiteljskom zakonu Republike Hrvatske stoji kako je izvanbračna zajednica „životna zajednica neudane žene i neoženjenoga muškarca koja traje najmanje tri godine, a kraće ako je u njoj rođeno zajedničko dijete ili ako je nastavljena sklapanjem braka“ (NN 103/15, 98/19, čl.11, st. 1).

U posljednjih 50-ak godina došlo je do porasta kohabitirajućih parova. Primjerice, u periodu od 1960. do 2009. godine u SAD-u se procjenjuje kako je broj parova koji žive u izvanbračnim zajednicama porastao za više od 10 puta, odnosno s 0,6 milijuna na oko 7,5 milijuna (Strong et al., 2011: 310; prema Volenik, Blažeka Kokorić, Laklija, 2021). Sličan trend je zabilježen i u Hrvatskoj, ali dosta blažeg porasta. U Hrvatskoj, prema popisu stanovništva provedenog 2011. godine, 2,69% stanovnika živi u izvanbračnoj zajednici. Određeni broj parova odlučuje se na izvanbračnu zajednicu kao trajni oblik zajedničkog života bez sklapanja tradicionalne institucije braka, no parovi u Hrvatskoj se češće odlučuju za kohabitaciju kao prijelaznu fazu u svojem partnerskom odnosu prije konačne odluke o ulasku u brak ili o raskidu odnosa, a manje je parova koji kohabitaciju prihvaćaju kao svoje trajno životno opredjeljenje (Volenik, Blažeka Kokorić, Laklija, 2021).

5.5. Istospolne obitelji

Istospolni brak, odnosno, brak između dvije osobe istog spola, noviji je društveni fenomen koji je doveo do nove vrste obitelji. U modernom društvu istospolni brakovi nisu postojali sve do 21. stoljeća kada je sve veći broj zemalja počeo dopuštati istospolnim

parovima da se zakonito vjenčaju. Osim toga, krajem 20. stoljeća došlo je do rastućeg globalnog pokreta koji brak smatra temeljnim ljudskim pravom koje se može proširiti na istospolne parove (Moumneh 2009; Human Rights Watch 2009; Adam, Duyvendak i Krouwel 1999; prema Chamie, Mirkin, 2011).

„1989. godine Danska postaje prva zemlja koja je istospolnim partnerima omogućila sklapanje registriranog partnerstva, a 10 godina kasnije postaje i prva europska zemlja koja istospolnim partnerima omogućuje zajedničko usvajanje djece. Nakon Danske, i druge su nordijske zemlje uvele registrirano partnerstvo, a 2001. godine Nizozemska je postala prva zemlja koja je legalizirala istospolni brak“ (Vučković Juroš, 2015: 198-199).

Hrvatska, u svojih prvih desetak godina postojanja, nije zakonski regulirala pitanja prava homoseksualnih osoba. Početak regulacije predstavljao je Zakon o istospolnim zajednicama donesen 2003. godine kojim se regulirao vrlo malen broj prava koje istospolni partneri mogu imati i koristiti. U međuvremenu je donesen čitav niz zakona kojima se reguliraju prava i obveze istospolnih partnera (Huić, Jugović, Kamenov, 2015).

Danas u Hrvatskoj postoji Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola kojim se uređuju „načela, sklapanje i prestanak životnog partnerstva, postupci nadležnih tijela u svezi sa sklapanjem i prestankom životnog partnerstva, vođenje registra o životnom partnerstvu te pravni učinci životnog partnerstva“ (NN 92/14, 98/19, čl. 1.). Navedenim Zakonom životno partnerstvo je određeno kao „zajednica obiteljskog života dviju osoba istog spola sklopljena pred nadležnim tijelom“ (NN 92/14, 98/19, čl. 2.), dok je neformalno životno partnerstvo određeno kao „zajednica obiteljskog života dviju osoba istog spola, koje nisu sklopile životno partnerstvo pred nadležnim tijelom, ako zajednica traje najmanje tri godine i od početka je udovoljavala pretpostavkama propisanim za valjanost životnog partnerstva“ (NN 92/14, 98/19, čl. 3.). Prema popisu stanovništva iz 2011. godine u Hrvatskoj zabilježeno je ukupno 70 parova koji žive u istospolnoj zajednici (Državni zavod za statistiku).

5.6. *LAT (living apart together)*

LAT² (living apart together) označava par koji ne dijeli zajednički dom, odnosno kućanstvo. U takvom odnosu, svaki od partnera živi u svom domu unutar kojega mogu živjeti

² S obzirom da u hrvatskom rječniku ne postoji izraz koji bi se mogao koristiti za takvu vrstu obitelji u radu će biti korišten izraz LAT.

i drugi ljudi. Partneri se definiraju kao par i smatraju da ih tako definira i njihova bliska mreža obitelji i prijatelja. Kako bi se par mogao definirati kao LAT par potrebna su tri uvjeta: par se mora složiti da su par; drugi ih moraju vidjeti kao takve; par mora živjeti u odvojenim kućanstvima. Izraz LAT odnosi se i na homoseksualne i na heteroseksualne parove (Levin, 2004).

Neki smatraju da je nepotrebno dati LAT odnosima posebno ime. Ako se vratimo u prošlost, prije nego što je zajednički život bio uobičajen i smatrao se „normalnim“, imali smo pojmove poput „hodanja“ koji su označavali predbračni oblik veze. „Hodanje“ je uglavnom bilo ograničeno na određeno vrijeme u kojem je par ili odlučio postati „pravi“ par te se zaručiti, ili je odlučio u potpunosti prekinuti vezu. Za pojedine parove, LAT je samo privremena situacija koja više liči na „hodanje“ koje završava potpunim raskidom odnosa, ali za mnoge parove je LAT odnos nešto mnogo više od "hodanja" te traje puno dulje (Levin, 2004).

Izraz „LAT“ prvi je put upotrijebljen u Nizozemskoj, gdje je nizozemski novinar Michel Berkiel 1978. napisao članak u Haagse Postu o fenomenu kojeg je promatrao i u kojem je živio s osobom koju voli. Tijekom jednog od jutarnjih sastanaka, dok je pisao članak, zamolio je kolege da mu pomognu u izboru naslova. Netko mu je predložio da članak nazove prema nedavnom filmu koji je u to vrijeme prikazivan u Nizozemskoj, pod naslovom Eva i Frank: Živimo odvojeno zajedno. S obzirom da mu je izraz „živjeti odvojeno zajedno“ bio predug, odlučio je upotrijebiti akronim LAT ili lat (Levin, 2004).

U Francuskoj, u istraživanju Caradeca (1996), upotrijebljeni su drugačiji izrazi: *cohabitation intermittente* i *cohabitation alternée*. Prvi izraz, *cohabitation intermittente*³, odnosi se na isti fenomen na koji se odnosi i izraz LAT - par koji živi u odvojenim kućanstvima, sebe smatra parom kao što ga smatraju i drugi. Drugi izraz, *cohabitation alternée*⁴, odnosi se na suživot u kojem par izmjenjuje svoja dva stana, odnosno povremeno žive u jednom, a povremeno u drugom kućanstvu. U Njemačkoj, Schneider (1996) govori o „partnerstvima s odvojenim kućanstvima“ ili *Partnerschaften mit getrennten Haushalten* na njemačkom jeziku. U njegovo istraživanje uključeni su samo oni LAT odnosi koji traju najmanje godinu dana. Istraživanje se ističe zbog toga što sadrži većinu „mladih odraslih ljudi koje se obrazuju, uglavnom studiraju ili su u ranom razdoblju stalnog zaposlenja“ (Schneider,

³ U doslovnom prijevodu na hrvatski jezik: isprekidani zajednički život.

⁴ U doslovnom prijevodu na hrvatski jezik: alternativno zajedničko stanovanje.

1996: 96; prema Levin, 2004). U tom istraživanju intervjuirano je više od 10.000 ljudi, u dobi od 18 do 61 godine. Rezultati su pokazali kako 9% ispitanika živi u LAT vezama (Levin, 2004).

Ono što čini razliku između bračnog odnosa, kohabitacije i LAT odnosa povezano je s pitanjem kućanstva ili prebivališta. Kako bi odnos bio shvaćen kao LAT odnos, svaki partner mora imati vlastiti dom, što znači da partneri žive odvojeno u dva odvojena kućanstva (Levin, 2004).

5.7. Spojene obitelji

Ponovno sklapanje braka i stvaranje spojenih obitelji nije nova pojava. Raskid braka i kasniji ponovni brak bili su česti i široko rasprostranjeni i u predindustrijskom zapadnom svijetu (Dupaquier et al., 1981; prema Ihinger-Tallman, 1988). Istraživanja ukazuju na to da je sadašnja stopa ponovnih brakova prilično slična onoj u sedamnaestom i osamnaestom stoljeću u Engleskoj i Europi (Laslett, 1977; Griffith, 1980; Cherlin, 1981; Dupaquier, 1981; prema Ihinger-Tallman, 1988).

Spojene obitelji podrazumijevaju kombinaciju dvije obitelji s djecom iz jedne ili obje obitelji te ponekad i nove zajedničke djece.

Razvod ili razdvajanje para uglavnom su podloga za ponovni brak ili ponovnu kohabitaciju. Mnogi takvi parovi imaju maloljetnu djecu koja žive s jednim od roditelja (ili, u nekim slučajevima, koja žive u oba kućanstva, ali službeno borave u samo jednom od kućanstava). Useljavanjem novog partnera u kućanstvo dolazi do formacije spojene obitelji (Levin, Trost, 2000).

Novija literatura razlikuje nekoliko različitih tipova spojene obitelji: jednostavne spojene obitelji s djecom s jedne strane (u ovom slučaju najčešća je "očuh-obitelj"), zatim složene spojene obitelji s djecom s obje strane ili čak sa zajedničkom djecom te višestruko rascjepkane obitelji s više difuznih obiteljskih formacija zbog više razvoda i/ili smrti jednog roditelja (Peuckert, 2008; Steinbach, 2008; prema Beier et al., 2011).

6. Pregled dosadašnjih istraživanja stavova o braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama

U ovom poglavlju biti će navedeni rezultati dostupnih kvantitativnih istraživanja koja su se bavila istim ili sličnim temama. Unutar navedenih istraživanja među najvažnijim socio-demografskim prediktorima su spol, dob, stupanj obrazovanja, tip obrazovanja i religioznost ispitanika.

Pri navođenju i objašnjenju iskazanih stavova, potrebno je objasniti kontekst konkretnog društva koje se analizira. Prema Županovu (1995; prema Boneta, Mrakovčić, 2021) u hrvatskom društvu modernizacija u sferi obiteljskih i rodnih odnosa započinje u socijalističkom razdoblju kada je „uzdrman tradicionalistički vrijednosni sistem“ (Sekulić, 2011: 37; prema Boneta, Mrakovčić, 2021). U javnoj sferi je naglašena jednakost i ravnopravnost između spolova koja je konkretizirana kroz jednakost školovanja, zapošljavanja, zarade kao i mogućnosti društvenog i političkog angažmana (Leinert Novosel, 1998; prema Boneta, Mrakovčić, 2021) dok je partijarhalnost još uvijek bitna značajka privatne sfere, posebno u obiteljskom životu unutar ruralnih područja (Boneta, Mrakovčić, 2021).

Aračić, Baloban i Nikodem (2019) analizirali su stavove o važnosti braka i obitelji na temelju longitudinalnog istraživanja u okviru Europskog istraživanja vrijednosti (EVS-a). Rezultati istraživanja su pokazali kako heteroseksualna nuklearna obitelj i dalje dominira iako je primjetno jačanje alternativnih oblika braka i obitelji unutar hrvatskog društva (unutar istraživanja alternativni oblici se odnose na jednoroditeljske obitelji, samohrano majčinstvo i kohabitaciju). Stariji ispitanici s nižim stupnjem obrazovanja koji dolaze iz manjih naselja skloniji su viđenju braka i obitelji kao smislu i sreći u životu. U tom smislu, osim navedenih prediktora, značajnim su se pokazali spol (muški), stupanj obrazovanja majke ispitanika (niži stupanj) kao i važnost religije u životu ispitanika. Osobe koje na brak i obitelj gledaju kao na smisao i sreću u životu imaju tradicionalno shvaćanje uloge žene i muškarca unutar braka i obitelji. S druge strane, rezultati istraživanja su pokazali kako su nereligiozni ispitanici koji imaju viši stupanj obrazovanja i čija majka ima viši stupanj obrazovanja skloniji navedenim alternativama braku i obitelji.

Istraživanje provedeno u Hrvatskoj na uzorku mladih u dobi od 14 do 29 godina (Gvozdanović et al., 2019) pokazalo je kako većina mladih, 80%, svoju budućnost vidi u

braku dok se vrlo mali postotak njih vidi u alternativnim oblicima partnerskih veza. Od ukupnog broja ispitanika, njih 77% vidi svoju buduću sreću u roditeljstvu što pokazuje kako se većina mladih u Hrvatskoj želi ostvariti u roditeljstvu. U odnosu prema obiteljskim temama značajna je diferencijacija prema spolu pri čemu su žene značajno permissivnije prema tradicijskom obrascu iako znatno više od muškaraca iskazuju otklon od patrijarhalnih vrijednosti.

„Relativno je malo istraživanja koja se bave ispitivanjem odrednica stavova prema braku i razvodu braka, a značajno je više radova posvećeno propitivanjem posljedica razvoda braka, kako na individualnoj razini, u smislu psihosocijalnoga razvoja djece, tako i na široj razini, u smislu promjena strukture obitelji i društva u cjelini“ (Reić Ercegovac, Koludrović, 2012: 269). Istraživanje o stavovima prema razvodu braka na uzorcima dvije generacije pokazalo je kako pozitivniji stav prema razvodu iskazuju mlađe osobe. Takav rezultat je i očekivan „s obzirom na kontekstualne i strukturalne promjene na društvenoj i obiteljskoj razini koje su se odrazile na porast stope razvoda braka“ (Reić Ercegovac, Koludrović, 2012: 268). Godine 2017. sklopljeno je 20 310 brakova, a razvedeno je 6 265 brakova, 2018. godine sklopljeno je 19 921 brakova, a razvedeno 6 125, 2019. godine sklopljeno je 19 761 brakova dok je razvedeno njih 5 936. Pojednostavljeno, u Hrvatskoj se razvodi svaki treći par (Statističke informacije, 2021).

Prema istraživanju Črpića i Koračevića (2000), mlađi ispitanici s višom stručnom spremom iz većih naselja iskazuju negativnije stavove prema imanju djece u usporedbi s religioznijim osobama starije životne dobi.

Prema ranijim istraživanjima o kohabitaciji, takvom obliku obitelji skloniji su mlađi pojedinci (Thornton et al., 1995; prema Bandalović, 2015) koji odgađaju brak zbog postizanja osobnih životnih ciljeva. Najvažniji razlog kohabitiranja su financije. Ljudi često kohabitiraju zbog uštede novaca na način da dijele troškove u zajedničkom kućanstvu ili zbog postizanja financijske sigurnosti ostvarivanjem karijere prije samog ulaska u brak (Edmondson, 1997; prema Bandalović, 2015). Nadalje, prema rezultatima dosadašnjih istraživanja, kohabitacija predstavlja dobar način na koji se može provjeriti kompatibilnost partnera kao i testiranja veze (Ambert, 2005; Haskey, 2001; prema Bandalović, 2015) te je češća kod ljudi koji imaju liberalnije stavove o rodnim ulogama te su manje religiozni (Thornton et al., 1992; Thornton, Philipov, 2009; prema Bandalović, 2015). Prema Ambertu (2005), kohabitacija ne zahtijeva

formalne svečanosti i društveno priznanje stoga ju je lakše prekinuti, posebice ukoliko ne uključuje djecu (prema Bandalović, 2015).

Istraživanje stavova prema kohabitaciji provedeno na uzorku mladih osoba u Hrvatskoj pokazalo je kako mladi većinom odobravaju kohabitaciju te smatraju kako je kohabitacija zajednica koja je češća kod liberalnijih pojedinaca. Istraživanje nije pokazalo postojanje razlika prema spolu u stavovima prema kohabitaciji, ali su rezultati pokazali kako je poimanje kohabitacije kao liberalne zajednice izraženije kod muškaraca, dok je kod žena izraženije poimanje kohabitacije trendom. S obzirom na fakultetsko obrazovanje, rezultati su pokazali velike razlike u stavovima prema kohabitaciji. Najveće razlike uočene su između studenata Katoličkog bogoslovnog fakulteta i studenata Umjetničke akademije. Studenti Katoličkog bogoslovnog fakulteta su religiozniji od svih ostalih studenata te su iskazali značajno negativnije stavove prema kohabitaciji od studenata drugih fakulteta (Bandalović, 2015). Slični rezultati vezani uz povezanost religioznosti ispitanika i stavova prema kohabitaciji su dobiveni i u istraživanju autorice Bartolac (2013) provedenog na uzorku studenata Hrvatske. U tom istraživanju je također dobiveno kako pozitivnije stavove prema kohabitaciji imaju osobe koje zastupaju liberalnije stavove.

U zadnjih tridesetak godina značajno je povećan broj inozemnih i domaćih istraživanja koja se bave stavovima prema osobama homoseksualne orijentacije. Pri ispitivanju razlika u stavovima prema spolu istraživanja većinom pokazuju kako heteroseksualne žene i djevojke imaju pozitivnije stavove prema homoseksualnim osobama od heteroseksualnih muškaraca i mladića (Fingerhut, 2011; Herek, 2000; Massey, 2010; prema Kozjak Mikić, Petković, 2015). Ipak, neka istraživanja nisu potvrdila statistički značajnu razliku, a ako je statistički značajna razlika i dobivena, ona je vrlo niska (Grey et al., 2013; Rowatt et al., 2006; prema Kozjak Mikić, Petković, 2015). Negativnije stavove prema osobama istospolne seksualne orijentacije „sklonije su vrlo mlade i starije osobe u usporedbi s osobama srednje životne dobi“ (Avery et al., 2007; Hebl, Law, King, 2010; prema Huić, Jugović, Kamenov, 2015: 222) „te osobe nižeg obrazovanja“ (Grapes, 2006; Herek, 1984; prema Huić, Jugović, Kamenov, 2015: 222). Također, religiozne osobe, „osobe kojima je vjera važnija u životu i koje češće pohađaju vjerska događanja imaju negativne stavove prema gejevima i lezbijkama“ (Gelbal, Duyan, 2006; Herek, 1988; Jugović, Ančić, 2013; Whitley, 2009; prema Huić, Jugović, Kamenov, 2015: 222). Nadalje, pojedini radovi koji su istraživali stavove prema osobama homoseksualne orijentacije pokazali su kako pozitivnije stavove iskazuju osobe s liberalnom vrijednosnom i političkom orijentacijom (Brewer, 2003; prema Huić, Jugović, Kamenov,

2015). Istraživanja među pripadnicima profesija koje bi se mogle okarakterizirati kao pomagačke profesije (liječnici, psiholozi, socijalni radnici, kao i studenti tih i sličnih struka) pokazuju kako oni općenito imaju pozitivnije stavove prema osobama istospolne seksualne orijentacije u odnosu na pripadnike drugih zanimanja (Masson, Barr, 2006: prema Kozjak Mikić, Petković, 2015). Baloban i Črpić (2000) u svom istraživanju stavova hrvatskih građana navode kako 70% ispitanika odbacuje homoseksualnost kao praksu koja je u skladu s tradicionalnim moralnim vrijednostima. Negativan stav prema osobama homoseksualne orijentacije je bio manje izražen kod osoba mlađih od 28 godina, osoba ženskog spola te visokoobrazovanih ispitanika, dok je izraženiji bio kod religioznijih osoba. Visoku povezanost negativnog stava prema osobama homoseksualne orijentacije i religioznosti ispitanika dobio je i Štulhofer (2006) u svom istraživanju (prema Kozjak Mikić, Petković, 2015).

Naprijed navedena istraživanja upućuju na to da stariji ljudi s nižim obrazovanjem iz manjih naselja koji su više religiozni imaju pozitivne stavove prema braku. Takvi stavovi bi se mogli karakterizirati i kao tradicionalni s obzirom da takve osobe većinom imaju i tradicionalniji vrijednosni sustav. Mlađe, nereligiozne osobe s višim stupnjem obrazovanja iz većih naselja imaju tendenciju iskazivati negativnije stavove prema braku. Ljudi mlađe životne dobi, u usporedbi sa osobama starije životne dobi, imaju pozitivnije stavove prema razvodu braka. Nadalje, mlađe osobe s višom stručnom spremom iz većih naselja imaju negativnije stavove prema imanju djece od onih osoba koji su starije životne dobi i veće religioznosti. Pozitivne stavove prema kohabitaciji iskazuju uglavnom mlađe osobe sa liberalnijim stajalištima, dok oni koji su religiozni i stariji imaju negativne stavove prema kohabitaciji, odnosno prema životu u izvanbračnoj zajednici. Pozitivni stavovi prema istospolnim zajednicama izraženiji su kod žena, osoba srednje životne dobi, osoba koje imaju liberalnije vrijednosti te koje su visokoobrazovane dok su negativni stavovi prema istospolnim zajednicama izraženiji kod muškaraca, starijih i religioznijih osoba.

7. Hipoteze

U skladu s nalazima iz navedenih istraživanja u prethodnom poglavlju te u skladu s postavljenim ciljevima u ovom istraživanju postavljene su hipoteze koje će se provjeravati. Navedeno je kako su među najvažnijim socio-demografskim prediktorima u istraživanjima spol, dob, tip obrazovanja i religioznost ispitanika stoga će hipoteze unutar ovog istraživanja uzeti u obzir navedene prediktore. Osim njih, u analizu će biti uzeta i politička orijentacija ispitanika koja se također pokazala značajnim prediktorom stavova unutar pojedinih istraživanja.

Povezano s ciljevima kojima se htjelo ispitati razlike u definiranju obitelji s obzirom na spol i s obzirom na područje studiranja postavljene su sljedeće hipoteze:

1. postoji statistički značajna razlika u definiranju obitelji između muškaraca i žena,
2. postoji statistički značajna razlika u definiranju obitelji s obzirom na područje studiranja pri čemu će studenti društveno-humanističkih znanosti češće definirati manje tradicionalne odnose kao obitelj nego studenti prirodno-tehničkih znanosti.

Sukladno istraživanjima koja su se bavila proučavanjem stavova prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama čiji nalazi su navedeni u prethodnom poglavlju (Aračić, Baloban, Nikodem, 2019; Gvozdanović, et al., 2019; Reić Ercegovac, Koludrović, 2012; Črpić, Koračević, 2000; Bandalović, 2015; Bartolac, 2013; Kozjak Mikić, Petković, 2015; Huić, Jugović, Kamenov, 2015; Baloban, Črpić, 2000) te sukladno postavljenim ciljevima kojima se želi ispitati razlike u stavovima studenata prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama na temelju spola, područja studiranja, političke orijentacije i odnosa prema religiji postavljene su sljedeće hipoteze:

1. stavovi prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama razlikuju se s obzirom na spol pri čemu žene imaju manje tradicionalne stavove od muškaraca,
2. stavovi prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama razlikuju se s obzirom na područje studiranja pri čemu ispitanici koji pohađaju društveno-humanistički smjer imaju manje tradicionalne stavove od ispitanika koji pohađaju prirodno-tehničke znanosti,

3. stavovi prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama razlikuju se s obzirom na političko opredjeljenje pri čemu ispitanici koji su lijeve orijentacije imaju manje tradicionalne stavove od ispitanika koji su desne političke orijentacije,
4. stavovi prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama razlikuju se s obzirom na samoprocjenu religioznosti pri čemu će religiozniji ispitanici imati negativnije stavove.

8. Metodologija istraživanja

Kako bi se odgovorilo na postavljene ciljeve provedeno je kvantitativno istraživanje na populaciji studenata Republike Hrvatske. Potrebni podaci za istraživanje su prikupljeni u razdoblju od 10. lipnja 2021. godine do 28. lipnja 2021. godine. Istraživanje je provedeno pomoću online anketnog upitnika u obliku Google Forms, koji je kreiran u svrhu pisanja ovog rada. Anketa je bila postavljena u nekoliko različitih Facebook grupa: „Sveučilište u Zadru (studenti)“, „Studenti RH“, „Studenti Sl. broda“, Anketalica – Podijeli svoju anketu“. Članovi navedenih grupa obuhvaćaju ciljanu populaciju.

8.1. Instrument

Anketni upitnik je oblikovan putem Google Obrazaca, odnosno Google Forms-a te je objavljen unutar već navedenih Facebook grupa putem poveznice (linka). Upitnik je obuhvatio sociodemografske podatke ispitanika u kojemu su ispitani podaci o spolu ispitanika, dobi ispitanika, veličini mjesta prema broju stanovnika iz kojeg dolaze, fakultet na kojemu studiraju te godina studija (preddiplomski studij/diplomski studij), područje studiranja, politička orijentacija, odnos prema religiji i trenutni ljubavni status koji je obuhvaćao ponuđene odgovore slobodan/na – nisam u vezi, u vezi sam, u braku sam te živim u izvanbračnoj zajednici (kohabitaciji). Ponuđeni odgovori na pitanje vezano uz veličinu mjesta su sljedeći: glavni grad moje zemlje, grad od 150.000 do 250.000 stanovnika, grad od 80.000 do 150.000 stanovnika, grad od 40.000 do 80.000 stanovnika, grad od 10.000 do 40.000 stanovnika, mjesto od 1.000 do 10.000 stanovnika i selo s manje od 1.000 stanovnika.

Politička orijentacija se ispitivala putem ljestvice od 11 stupnjeva pri čemu je najmanja vrijednost (0) označavala krajnje lijevo, a najveća vrijednost (10) krajnje desno političko opredjeljenje. Nadalje, odnos prema religiji ispitan je skalom od 6 stupnjeva u kojoj su stupnjevi redom glasili: uvjereni sam vjernik/ca i prihvaćam sve što moja vjera uči; religiozan/na sam premda ne prihvaćam sve što moja vjera uči; dosta razmišljam o tome, ali nisam siguran/na vjerujem li ili ne; prema religiji sam ravnodušan; nisam religiozan/na premda nemam ništa protiv religije; nisam religiozan/na i protivnik/ca sam religije.

Upitnikom se htjelo saznati i ukupan broj ukućana s kojima ispitanici dijele svoj dom te odnos s osobama koji žive u njihovom kućanstvu. Nakon toga je slijedilo pitanje vezano uz

odnos roditelja ispitanika u kojemu su ponuđeni odgovori bili: zakonski i/ili crkveno oženjeni, u izvanbračnoj zajednici (kohabitaciji), u istospolnoj izvanbračnoj zajednici (životno partnerstvo), zakonski razvedeni, raskinuta izvanbračna zajednica, raskinuto životno partnerstvo te udovac/udovica. Zatim, od ispitanika je traženo da označe sve osobe za koje smatraju da pripadaju njihovoj obitelji. Ponuđeni odgovori bili su: otac, očuh, majka, maćeha, brat (ili više njih), sestra (ili više njih), polubrat/polusestra (ili više njih), djed, baka, član/ovi šire obitelji (stric, ujak...), partner/partnerica, prijatelj (ili više njih) i kućni ljubimac.

Anketnim upitnikom htjelo se doznati kakve oblike društvenih formacija ispitanici smatraju obiteljima stoga se sljedeći dio upitnika sastojao od devetnaest primjera u kojima su navedene različite društvene formacije za koje su ispitanici morali odrediti smatraju li da navedeni primjeri opisuju obitelj (vidi Tablicu 1.). Ponuđeni odgovori bili su da ili ne. Instrument je preuzet iz istraživanja kojega su proveli Levin i Trost 1992. godine. Njihov instrument se sastojao od 16 primjera. Za potrebe ovog istraživanja, dodano je tri primjera kako bi se u analizu uključile LAT obitelj, spojena obitelji te proširena obitelj.

Tablica 1.: Instrument korišten za određivanje načina definiranja obitelji

*Ispred Vas se nalazi tablica sa primjerima. Smatrate li da navedeni primjeri opisuju obitelj?
Odgovorite sa "da" ili "ne".*

1	Ana i Andrej srednjovječni su bračni par bez djece. Smatrate li da oni čine obitelj?
2	Lucija i Karlo bračni su par u 30-ima, imaju šestogodišnjeg sina Antu. Smatrate li njih troje obitelji?
3	Marija se razvela i ima desetogodišnju kćer koja se zove Anita. Marija živi s Anitom. Jesu li njih dvije obitelj?
4	Anitin otac, Tomislav, živi na drugom kraju grada. Smatrate li čine li Anita i Tomislav obitelj?
5	Smatrate li jesu li Marija i Tomislav obitelj?
6	Doris i David su Danielovi baka i djed. Oni ne žive zajedno s Danielom. Smatrate li da oni čine obitelj?
7	Petra i Petar su vjenčani i žive u kući s kćeri Emom. Petra i Petar imaju također i sina Erika koji živi u drugom gradu. Smatrate li da njih četvero čini obitelj?
8	Franka i Vedran su vjenčani i imaju sina u tinejdžerskim godinama, Leona, koji ima prijatelja Svena. Njih četvero žive zajedno. Smatrate li da oni, svi zajedno, čine obitelj?
9	Goran i Greta su u 30-ima i žive u izvanbračnoj zajednici 3 godine. Nemaju djece. Smatrate li da oni čine obitelj?
10	Hana i Lovro imaju 30-ak godina i žive u izvanbračnoj zajednici, imaju šestogodišnju kćer Niku. Smatrate li da oni čine obitelj?
11	Luka i Sanja su živjeli u izvanbračnoj zajednici, no sada su razdvojeni. Imaju desetogodišnjeg sina Krešimira koji živi s Lukom. Smatrate li da njih troje čini obitelj?
12	Krešimirova majka Sanja živi na drugom kraju grada. Jesu li Sanja i Krešimir obitelj?
13	Domagoj, Iva i Darko su braća i sestre, svi imaju oko 30 godina. Njih troje žive zajedno. Smatrate li da oni čine obitelj?
14	Marko i Kristijan su životni partneri u 30-ima. Nijedno od njih dvoje nema dijete. Smatrate li da oni čine obitelj?
15	Lora i Lisa su životne partnerice u 30-ima. Lisa ima 6-godišnju kćer Lotu. Njih tri žive zajedno. Smatrate li da one čine obitelj?
16	Monika i Martin su vjenčani i imaju kćer, staru oko 10 godina. Monika ima vrlo dobru prijateljicu s kojom može razgovarati o svemu. Smatrate li da njih četvero čini obitelj?
17	Stela i Filip su oženjeni par koji je odlučio ne živjeti zajedno. Oboje smatraju kako će na taj način imati sretniju i uspješniju vezu. Stela živi u kući sa svojim psom, a Filip živi u svom stanu. Smatrate li da oni čine obitelj?
18	Marijana i Josip su oženjeni i imaju kćer Valentinu, nedavno su udomili psa kojeg su nazvali Floyd, a već imaju mačku staru 10 godina. Smatrate li da su njih petero obitelj?
19	Martina i Dorijan su oboje rastavljeni i sada su u vezi. Iz prethodnog braka Martina ima dvije kćeri, a Dorijan ima jednog sina. Njih petero žive zajedno. Smatrate li da oni čine obitelj?

Posljednji dio upitnika je bio usmjeren prema ispitivanju stavova ispitanika prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama. Kako bismo odredili stavove postavljene su četiri skale koje su ispitivale slaganje s pojedinim tvrdnjama navedenim u upitniku. Sve skale u upitniku su Likertovog tipa, gradacije od 1 do 5, pri čemu je 1 označavalo „uopće se ne slažem“, 2 je označavalo „ne slažem se“, 3 je označavalo „niti se slažem, niti se ne slažem“, 4 „slažem se“, a 5 je označavalo „u potpunosti se slažem“.

Prva postavljena skala je mjerila stavove prema braku i kohabitaciji. Skala je konstruirana za potrebe ovog istraživanja te je obuhvaćala kombinaciju čestica korištenih u dva prijašnja istraživanja koja su mjerila stavove prema braku i kohabitaciji (Bandalović, G., 2017. i Bartolac, A., 2013.). Korištena skala sastojala se od ukupno devet čestica koje glase: brak je zastarjela institucija; parovi se vjenčaju jedino zbog pritiska svoje okoline; bračni partneri su obično sretniji i imaju bolju kvalitetu odnosa od izvanbračnih partnera; par ne može zauvijek živjeti zajedno izvan braka, prije ili kasnije moraju se vjenčati; bračna zajednica je pogodnija od izvanbračne zajednice za odgoj djece; izvanbračni partneri lakše prekidaju vezu od bračnih partnera; grijeh je nevjenčano živjeti s partnerom; žene u izvanbračnoj zajednici ekonomski su neovisnije od žena u braku; partneri koji žive u izvanbračnoj zajednici su osobe nižeg socioekonomskog statusa i nižeg obrazovanja. Na skali stavova prema braku i kohabitaciji napravljena je faktorska analiza. Kod analize primijenjena je Varimax rotacija. Faktorska analiza čestica u navedenoj skali pokazala je kako se one grupiraju u dva zadržana faktora koji zajedno objašnjavaju 59% ukupne varijance instrumenta, a zasićenja su prikazana u Tablici 9. u poglavlju „Prilozi“. Prvi faktor se odnosi na skalu stavova prema braku i objašnjava 43% ukupne varijance instrumenta, dok se drugi faktor odnosi na skalu stavova prema kohabitaciji i objašnjava 16% ukupne varijance instrumenta. Nakon provedbe faktorske analize, za prihvaćene faktore „Skala stavova prema braku“ i „Skala stavova prema kohabitaciji“ kreirane su nove varijable istih naziva u kojima su zbrojene vrijednosti varijabli koje su pokazale zasićenje na pojedinom faktoru. Dobivene varijable korištene su kao zavisne, odnosno kriterijske varijable u daljnjim analizama. Proveden je test pouzdanosti na tom modelu te je dobiven prihvatljiv Cronbachov alfa koji iznosi 0,811.

Skala stavova prema razvodu braka u svojem originalnom obliku (Kinnard i Gerrard, 1986) se sastoji od 12 čestica kojima sudionici iskazuju pozitivne i negativne stavove prema razvodu braka (prema Reić Ercegovic, Koludrović, 2012). Reić Ercegovic i Koludrović su u svom istraživanju provedenom 2012. godine izbacile jednu česticu zbog nezadovoljavajućeg

zasićenja na jednom faktoru. S obzirom da su unutar takve skale postojale dvije čestice koje su mjerile isto svojstvo, za potrebe ovog istraživanja jedna od tih čestica je izbačena. Prilagođena skala se u konačnici sastojala od deset čestica: ljudi ne bi trebali osjećati obavezu ostati u braku ako nisu zadovoljni; u današnje vrijeme bračni zavjet “do kraja života” je samo formalnost, to ustvari ne znači da ljudi trebaju ostati u lošem braku; činjenica da većina ljudi ne osjeća da mora ostati u lošem braku će koristiti i društvu u cjelini; većina ljudi koja se rastavlja, pribjegava razvodu kao posljednjem rješenju nakon što su pokušali sve da riješe probleme u braku; kada se ljudi vjenčavaju, morali bi ostati zajedno bez obzira što se dogodilo; bračni zavjet “do kraja života” je svetinja i ne bi se trebao olako shvaćati; dugoročno, veliki broj razvoda brakova će nauditi hrvatskom društvu u cjelini; mnogi ljudi koji su se razveli su preslabi i ne mogu se žrtvovati za dobro obitelji; čak i ako su ljudi nezadovoljni u braku trebali bi ostati zajedno i pokušati poboljšati brak; većina djece rastavljenih roditelja ima negativne posljedice do kraja života. Na skali za mjerenje stavova prema razvodu je, provedbom faktorske analize, dobiven jedan faktor. Sve vrijednosti čestica unutar faktora zbrojene su u zasebnu varijablu kako bi se stvorila nova zavisna varijabla koja je korištena u daljnjim analizama. Dobivena zasićenja prikazana su tablično u poglavlju „Prilozi“ (Tablica 10.). Provedbom testa pouzdanosti na skali za mjerenje stavova prema razvodu dobiven je prihvatljiv Cronbach alfa koji iznosi 0,874.

Skala stavova prema imanju djece je konstruirana za potrebe ovog istraživanja od strane istraživača. Sastoji se od kombinacije tvrdnji korištenih u EVS-u (European Value Study) i ESS-u (Europskom društvenom istraživanju) provedenih 2018. i 2019. godine. Sastoji se od ukupno osam čestica. Prve četiri čestice su korištene u EVS-u, točnije u dijelu upitnika koji se odnosi na stavove o obiteljskom životu i braku. One su: čovjek treba imati djecu da bi mu život imao smisla; imati djecu je obveza prema društvu; dijete treba imati i oca i majku kako bi sretno odrastalo; žena mora imati djecu kako bi se osjećala ispunjenom. Čestice korištene u ESS-u glase: u redu je ako žena odluči da nikada neće imati djecu; u redu je ako žena ima dijete s osobom s kojom živi, ali s kojom nije u braku; u redu je ako muškarac odluči da nikada neće imati djecu; u redu je ako muškarac ima dijete s osobom s kojom živi, ali s kojom nije u braku. Provedbom faktorske analize na skali za mjerenje stavova prema imanju djece je dobiven samo jedan faktor. Vrijednosti čestica unutar faktora zbrojene su u zasebnu varijablu, tim postupkom stvorena je nova zavisna varijabla koje je korištena u daljnjim analizama. Dobivena zasićenja prikazana su u Tablici 11. u poglavlju „Prilozi“. Za skalu kojom su mjereni stavovi prema imanju djece Cronbach alfa iznosi 0,894.

Posljednja skala korištena u anketnom upitniku odnosi se na mjerenje stavova prema istospolnim zajednicama. Skala je konstruirana za potrebe provedbe ovog istraživanja u svrhu pisanja diplomskog rada te se sastoji od ukupno osam čestica: istospolni partneri trebaju imati pravo sklopiti brak; ne priznavanje istospolnih zajednica i ignoriranje prava istih jednako je diskriminaciji na temelju spola, rase, nacionalnosti, religije i invalidnosti; homoseksualni partneri trebaju imati ista prava i obveze kao i heteroseksualni partneri; istospolni parovi mogu formirati normalnu obiteljsku atmosferu te odgojiti zdravu i dobro prilagođenu djecu; homoseksualni roditelji u mogućnosti su pružiti djeci potreban dom i svu ljubav; djeca koju odgajaju istospolni partneri često su žrtve diskriminacije i nasilja druge djece; za djecu je bolje da odrastaju u istospolnim obiteljima nego u domovima za napuštenu djecu; djeca istospolnih partera trebaju biti potpuno jednaka djeci heteroseksualnih roditelja. Na skali za mjerenje stavova istospolnim zajednicama je, provedbom faktorske analize, dobiven jedan faktor. Unutar tog faktora sve vrijednosti čestica zbrojene su u zasebnu varijablu. Na taj način stvorena je nova zavisna, odnosno kriterijska varijabla koja je korištena u daljnjim analizama. Dobivena zasićenja za opisanu skalu prikazana su tablično u poglavlju „Prilozi“ (Tablica 12.). Skala stavova prema istospolnim zajednicama ima Cronbach alfu u vrijednosti od 0,932 što pokazuje vrlo visoki stupanj pouzdanosti skale.

Svako pojedino pitanje unutar anketnog upitnika je bilo označeno kao obavezno što znači da ispitanici nisu imali mogućnost ostavljati neispunjena pitanja.

Tijekom provedbe istraživanja vodilo se računa o nekoliko etičkih aspekata. Na početku upitnika, ispitanicima je detaljno objašnjena svrha i cilj istraživanja te kako će se rezultati koristiti u svrhu pisanja diplomskog rada na Sveučilištu u Zadru. Navedeno je kako je anketa namijenjena studentima i studenticama Republike Hrvatske. Ispitanicima je zajamčena anonimnost te im je dana mogućnost odustanka od ispunjavanja upitnika u bilo kojem trenutku. Ispunjavanje ankete je trajalo otprilike desetak minuta po ispitaniku te ispitanici nisu imali nikakva dodatna pitanja vezana uz sam anketni upitnik.

8.2. Metode

Nakon provedbe anketiranja, prikupljeni podaci su uneseni u program za statističku obradu podataka, odnosno u softverski paket SPSS (Statistical Package for the Social Sciences). U svrhu obrade i analize podataka korišteni su statistički testovi, odnosno korišteni

su t-test, hi-kvadrat test i Spearmanov koeficijent korelacije. Navedeni statistički testovi su korišteni kako bi se utvrdila značajnost i povezanost između dobivenih rezultata. T-test se koristi pri uspoređivanju dviju aritmetičkih sredina i testiranju razlika među njima. Hi-kvadrat test svrstavamo među neparametrijske statističke testove, koristi se onda kad želimo utvrditi da li neke dobivene (opažene) frekvencije odstupaju od frekvencija koje bismo očekivali pod određenom hipotezom. Spearmanov koeficijent korelacije ili rang koeficijent korelacije spada u neparametrijske postupke, a služi za izračunavanje stupnja povezanosti između dvije varijable, dvije veličine ili dvije pojave. Koeficijent korelacije predstavlja brojčanu vrijednost koja nam pokazuje koliki je stupanj povezanosti između dvije varijable. Vrijednost koeficijenta korelacije se kreće između 0 i +1 (pozitivna korelacija) ili između 0 i -1 što označava negativnu korelaciju (Petz, B., Kolesarić, V., Ivanec, D., 2012). Rezultati u radu prikazani su tablično.

8.3. Uzorak

Podaci su prikupljeni na neprobabilističkome prigodnom uzorku. Ciljana populacija bili su studenti Republike Hrvatske. Kod ovakvog tipa uzorkovanja, prema Milasu (2005), nije moguće utvrditi je li svaka osoba iz ciljane populacije imala jednaku šansu pristupiti istraživanju. U ovom istraživanju, to se odnosi na nemogućnost utvrđivanja jesu li svi studenti RH unutar Facebook grupa u kojima je anketni upitnik bio postavljen. S obzirom na to da se istraživanje provodilo u vrijeme pandemije bolesti COVID-19 uzrokovane virusom SARS-CoV-2, online anketa na prigodnom uzorku se pokazala kao najbolja opcija zbog nedostatka fizičkog i osobnog kontakta s ispitanicima.

Uzorak obuhvaća studente zbog toga što oni, zbog svoje dobi i relevantnosti obrađene teme za njih, mogu dati potrebne podatke koji se traže za ovo istraživanje. Studenti spadaju u dobnu skupinu populacije koja razmišlja o osamostaljenju od roditelja ili skrbnika ili već pokušava ostvariti isto. Zbog navedenog se može pretpostaviti kako imaju formirane stavove o predmetima istraživanja. Način definiranja obitelji i stavove prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama poželjno je istraživati kod različitih kategorija ljudi, a posebno kod mladih ljudi, u ovom slučaju studenata, pred kojima slijedi formiranje vlastitih obiteljskih struktura.

Anketi je pristupilo ukupno 170 ispitanika. Svi ispitanici koji su pristupili istraživanju ispunili su anketni upitnik u cijelosti. Ispitanici su u dobi između 18 i 29 godina ($M=21,97$; $SD=2,71$). Uzorak čini 80% studentica i 20% studenata. Najveći broj ispitanika studira društvene znanosti, odnosno njih ukupno 77, tj. 45,3% uzorka. Humanističke znanosti studira 18,2% ispitanika, tehničke znanosti studira 12,4% ispitanika, biomedicinu i zdravstvo studira 10,0% ispitanika, interdisciplinarna područja znanosti studira 8,8% uzorka dok njih 5,3% studira prirodne znanosti. Prema podacima dobivenim o području studiranja može se objasniti velika razlika između ženskih i muških ispitanika u uzorku. Žene, odnosno studentice dominiraju u velikom broju obrazovnih područja, ponajprije u područjima društvenih i humanističkih znanosti kao i u biomedicini, zdravstvu i socijalnoj skrbi (Rimac, Bovan, Ogresta, 2019). Navedeni podaci objašnjavaju dominaciju studentica u uzorku s obzirom da su upravo ta područja u kojima dominiraju žene najzastupljenija u ovom istraživanju. Od ukupnog broja ispitanika njih 111, odnosno 65,3% je na preddiplomskom studiju dok je njih 59 na diplomskom studiju što čini 34,7% uzorka.

Kad govorimo o politici, često se spominje ljevica, centar i desnica. Kao što je već navedeno u radu, politička orijentacija je ispitana putem skale od 11 stupnjeva na kojoj je krajnje lijevo označavala manja vrijednost, odnosno nula (0), dok je najveća vrijednost na skali označavala krajnje desno (10). Pri tome, sredina je označavala centar (5). Na temelju aritmetičke sredine moguće je iščitati da se ispitanici u uzorku svrstavaju blizu političkog centra s blagim naginjanjem prema lijevoj političkoj orijentaciji ($M=4,24$; $SD=2,24$).

Odnos prema religiji ispitivan je pomoću skale od 6 stupnjeva (stupnjevi su opisani u potpoglavlju „Instrument“). Aritmetička sredina nam pokazuje kako je proučavani uzorak smješten između trećeg („dosta razmišljam o tome, ali nisam siguran/na vjerujem li ili ne“) i četvrtog stupnja („prema religiji sam ravnodušan/na“) što znači da se ispitanici u uzorku ne smatraju religioznima ($M=3,65$; $SD=1,66$).

S obzirom na veličinu mjesta iz kojeg ispitanici dolaze najviše njih je iz mjesta od 1.000 do 10.000 stanovnika, oni čine 26,5% uzorka. Iz gradova koji imaju između 150.000 i 250.000 stanovnika dolazi 22,4% ispitanika, njih 17,6% je iz gradova koji imaju od 40.000 do 80.000 stanovnika, 13,9% ispitanika je iz sela s manje od 1.000 stanovnika. Iz glavnog grada Hrvatske je 10,0% ispitanika, njih 8,2% dolazi iz gradova koji imaju od 10.000 do 40.000 stanovnika dok najmanji udio uzorka čine ispitanici koji dolaze iz gradova koji imaju između 80.000 i 150.000 stanovnika (4%).

Što se tiče trenutnog statusa ispitanika, najveći dio uzorka je slobodan, odnosno nije u vezi (57,6%). U vezi je 35,9% ispitanika, u braku je 3,5% ispitanika, a u izvanbračnoj zajednici, odnosno u kohabitaciji je 2,9% ispitanika. Na pitanje u kojem se od ispitanika tražilo da označe koji opis najbolje opisuje odnos njihovih roditelja njih 75,9% je odgovorilo da su im roditelji zakonski i/ili crkveno oženjeni. U uzorku je 10,6% ispitanika čiji roditelji su zakonski razvedeni, 8,8% je roditelja ispitanika udovac ili udovica, 2,4% roditelja ispitanika živi u izvanbračnoj zajednici, a 1,8% roditelja ispitanika su raskinuli svoje izvanbračne zajednice. Samo je jedan ispitanik odgovorio kako su mu roditelji raskinuli životno partnerstvo što čini 0,6% uzorka.

Tablica 2.: Prikaz uzorka istraživanja prema dobi, političkoj orijentaciji i odnosu prema religiji

	<i>Ukupno</i>	<i>Aritmetička sredina</i>	<i>Standardna devijacija</i>	<i>Raspon rezultata</i>
<i>Dob</i>	170	21,97	2,71	18 – 29
<i>Politička orijentacija</i>	170	4,24	2,24	0 – 10
<i>Religioznost</i>	170	3,65	1,66	1 – 6

Tablica 3.: Sociodemografske karakteristike ispitanika anketnog istraživanja

		<i>N</i>	<i>%</i>
<i>UKUPNO</i>		170	100,0%
<i>Spol</i>	Muški	34	20,0%
	Ženski	136	80,0%
<i>Razina studija</i>	Preddiplomski studij	111	65,3%
	Diplomski studij	59	34,7%
<i>Područje studiranja</i>	Biomedicina i zdravstvo	17	10,0%
	Društvene znanosti	77	45,3%
	Humanističke znanosti	31	18,2%
	Interdisciplinarna područja znanosti	15	8,8%
	Prirodne znanosti	9	5,3%
	Tehničke znanosti	21	12,4%
<i>Veličina mjesta iz kojih ispitanici dolaze</i>	Glavni grad moje zemlje	17	10,0%
	Grad od 150.000 do 250.000 stanovnika	38	22,4%
	Grad od 80.000 do 150.000 stanovnika	4	2,4%
	Grad od 40.000 do 80.000 stanovnika	30	17,6%
	Grad od 10.000 do 40.000 stanovnika	14	8,2%
	Mjesto od 1.000 do 10.000 stanovnika	45	26,5%
	Selo s manje od 1.000 stanovnika	22	13,9%
<i>Trenutni status ispitanika</i>	Slobodan/na – nisam u vezi	98	57,6%
	U braku sam	6	3,5%
	U vezi sam	61	35,9%
	Živim u izvanbračnoj zajednici - kohabitacija	5	2,9%
<i>Odnos roditelja ispitanika</i>	Raskinuta izvanbračna zajednica	3	1,8
	Raskinuto životno partnerstvo	1	,6
	U izvanbračnoj zajednici (kohabitacija)	4	2,4
	Udovac/udovica	15	8,8
	Zakonski i/ili crkveno oženjeni	129	75,9
	Zakonski razvedeni	18	10,6

9. Rezultati istraživanja

Rezultati prikazani u Tablici 4. (stupac „Ukupno“) pokazuju kako je velik broj ispitanika tvrdnje u upitniku označio kao obitelj. Bračni par bez djece 87,6% uzorka smatraju obitelji dok su se svi ispitanici složili kako obitelj čini bračni par s djecom (tradicionalna nuklearna obitelj). Rastavljenu majku koja živi s djetetom je 95,3% ispitanika označilo kao obitelj, 87,1% ispitanika je rastavljenog oca koji ne živi s djetetom označilo kao obitelj dok rastavljene roditelje 41,2% ispitanika smatra obitelji. Baku i djeda koji ne žive s unukom 96,5% je uzorka označilo kao obitelj. Oženjeni par s dvoje djece gdje jedno dijete ne živi u istom kućanstvu je 98,8% ispitanika označilo kao obitelj, a oženjeni par s djetetom s kojima i djetetov prijatelj dijeli kućanstvo je 57,1% uzorka označilo kao obitelj. Kohabitirajući par bez djece 69,4% ispitanika smatra obitelji dok kohabitirajući par s djecom 96,5% uzorka smatra obitelji. Razdvojeni kohabitirajući par s djetetom 58,8% ispitanika smatra obitelji. Majku i dijete koji ne dijele isto kućanstvo je 90,0% uzorka označilo kao obitelj. Braću i sestre koji dijele isto kućanstvo 97,1% ispitanika smatra obitelji. Životne partnere bez djece 72,4% uzorka je označilo kao obitelj dok je životne partnere s djecom 80,0% ispitanika smatra obitelji. Društvenu formaciju koju čine oženjeni par s djetetom i maminom dobrom prijateljicom je 18,8% uzorka označilo kao obitelj. LAT obitelj, odnosno oženjeni par koji ne dijeli isto kućanstvo 53,5% uzorka smatra obitelji. Kućne ljubimce u obitelj ubraja 75,9% uzorka. I naposljetku, spojenu obitelj koju čini par s djecom iz prijašnjih brakova 87,6% uzorka označilo je kao obitelj.

9.1. Razlike u percepciji obitelji s obzirom na spol i područje studiranja

Provedena je hi-kvadrat analiza u svrhu utvrđivanja mogućih razlika u odgovorima ispitanika na temelju spola i područja studiranja ispitanika. Statistički značajna razlika s obzirom na spol ispitanika utvrđena je samo u jednom primjeru koji se odnosi na rastavljenu majku koja živi s djetetom. Primjer je glasio: „Marija se razvela i ima desetogodišnju kćer koja se zove Anita. Marija živi s Anitom. Jesu li njih dvije obitelj?“. Prema dobivenim rezultatima žene se statistički značajno više slažu kako su Marija i Anita obitelj ($\chi^2=4,72$; $p=,03$). Rezultati hi-kvadrata prikazani su u Tablici 4.

Tablica 4.: Prikaz ukupnog uzorka, muškaraca i žena koji su navedene primjere u instrumentu označili kao obitelj i rezultati hi-kvadrat analize s obzirom na spol

Primjer iz instrumenta	Ukupno		Spol				χ^2
			Muški		Ženski		
	N	%	N	%	N	%	
1. Bračni par bez djece	149	87,6%	30	88,2%	119	87,5%	,01
2. Bračni par s djetetom	170	100,0%	34	100,0%	136	100,0%	-
3. Rastavljena majka koja živi s djetetom	162	95,3%	30	88,2%	132	97,1%	4,72*
4. Rastavljen otac koji ne živi s djetetom	148	87,1%	29	85,3%	119	87,5%	,12
5. Rastavljeni roditelji	70	41,2%	15	44,1%	55	40,4%	,15
6. Baka i djed koji ne žive s unukom	164	96,5%	33	97,1%	131	96,3%	,43
7. Oženjeni par s dvoje djece; jedno dijete živi u drugom gradu	168	98,8%	33	97,1%	135	99,3%	1,14
8. Oženjeni par koji živi s djetetom i njegovim prijateljem	97	57,1%	16	47,1%	81	59,6%	1,74
9. Kohabitirajući par bez djece	118	69,4%	23	67,6%	95	69,9%	,06
10. Kohabitirajući par s djecom	164	96,5%	34	100,0%	130	95,6%	1,56
11. Kohabitirajući par, sada razdvojeni, imaju dijete	100	58,8%	20	58,8%	80	58,8%	,00
12. Majka (prije kohabitirala) i dijete, ne žive zajedno	153	90,0%	28	82,4%	125	91,9%	2,76
13. Braća i sestra koji žive zajedno	165	97,1%	32	94,1%	133	97,8%	1,29
14. Životni partneri bez djece	123	72,4%	23	67,6%	100	73,5%	,47
15. Životni partneri s djecom	136	80,0%	27	79,4%	109	80,1%	,01
16. Oženjeni par s djecom i mamina prijateljica	32	18,8%	8	23,5%	24	17,6%	,62
17. Oženjeni par koji ne živi zajedno (LAT obitelj)	91	53,5%	16	47,1%	75	55,1%	,72
18. Oženjeni par s djecom i kućnim ljubimcima	129	75,9%	26	76,5%	103	75,7%	,01
19. Spojena obitelj s djecom	149	87,6%	30	88,2%	119	87,5%	,01

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

$N=170$; $N_{(muški)}=34$, $N_{(ženski)}=136$

Tablica 5.: Prikaz ukupnog uzorka, muškaraca i žena koji su navedene primjere u instrumentu označili kao obitelj i rezultati hi-kvadrat analize s obzirom na područje studiranja

Primjer iz instrumenta	Područje studiranja						χ^2
	Ukupno		Društveno-humanističke znanosti		Prirodno-tehničke znanosti		
	N	%	N	%	N	%	
1. Bračni par bez djece	149	87,6%	97	89,8%	52	83,9%	1,29
2. Bračni par s djetetom	170	100,0%	108	100,0%	62	100,0%	-
3. Rastavljena majka koja živi s djetetom	162	95,3%	103	95,4%	59	95,2%	,04
4. Rastavljen otac koji ne živi s djetetom	148	87,1%	95	88,0%	53	85,5%	,22
5. Rastavljeni roditelji	70	41,2%	48	44,4%	22	35,5%	1,31
6. Baka i djed koji ne žive s unukom	164	96,5%	103	95,4%	61	98,4%	1,05
7. Oženjeni par s dvoje djece; jedno dijete živi u drugom gradu	168	98,8%	107	99,1%	61	98,4%	,16
8. Oženjeni par koji živi s djetetom i njegovim prijateljem	97	57,1%	64	59,3%	33	53,2%	,59
9. Kohabitirajući par bez djece	118	69,4%	76	70,4%	42	67,7%	,13
10. Kohabitirajući par s djecom	164	96,5%	105	97,2%	59	95,2%	,49
11. Kohabitirajući par, sada razdvojeni, imaju dijete	100	58,8%	67	62,0%	33	53,2%	1,62
12. Majka (prije kohabitala) i dijete, ne žive zajedno	153	90,0%	100	92,6%	53	85,5%	2,12
13. Braća i sestra koji žive zajedno	165	97,1%	104	96,3%	61	98,4%	,60
14. Životni partneri bez djece	123	72,4%	80	74,1%	43	69,4%	,44
15. Životni partneri s djecom	136	80,0%	88	81,5%	48	77,4%	,41
16. Oženjeni par s djecom i mamina prijateljica	32	18,8%	24	22,2%	8	12,9%	2,24
17. Oženjeni par koji ne živi zajedno (LAT)	91	53,5%	58	53,7%	33	53,2%	,04
18. Oženjeni par s djecom i kućnim ljubimcima	129	75,9%	87	80,6%	42	67,7%	3,53
19. Spojena obitelj s djecom	149	87,6%	96	88,9%	53	85,5%	,42

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

$N=170$; $N_{(društveno-humanističke\ znanosti)}=108$, $N_{(prirodno-tehničke\ znanosti)}=62$

Rezultati provedene hi-hvadrat analize pokazali su kako ne postoji statistički značajna razlika u odgovorima ispitanika s obzirom na njihovo područje studiranja. Područje studiranja je oblikovano u dihotomnu varijablu u kojemu je ono podijeljeno u dvije kategorije: društveno-humanističke znanosti i prirodno-tehničke znanosti (vidi Tablicu 5.).

9.2. Analiza stavova prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama

Ovim istraživanjem htjelo se utvrditi postojanje razlike u stavovima prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama s obzirom na spol. Provedenim t-testom utvrđeno je kako ne postoji statistički značajna razlika u stavovima prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama s obzirom na spol ispitanika. Rezultati t-testa prikazani su u Tablici 6.

Analiziranjem i usporedbom aritmetičkih sredina možemo zaključiti kakve stavove su ispitanici iskazali prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama. Stavove su iskazali na skalama od pet stupnjeva pri čemu je najmanja vrijednost značila najmanje slaganje, a najveća vrijednost najveće slaganje s pojedinim tvrdnjama. Pri analiziranju rezultata odgovori na čestice su rekodirane kako bi veći rezultat na skali označavao tradicionalniji stav, a vrijednosti unutar zavisnih varijabli su zbrojene i podijeljene sa ukupnim brojem čestica.

Analizom aritmetičkih sredina možemo zaključiti kako su se odgovori na čestice na skali kojom su se mjerili stavovi prema braku većinom kretali između drugog i trećeg stupnja, odnosno između „ne slažem se“ i „niti se slažem niti se ne slažem“ na temelju čega možemo zaključiti kako ispitanici nemaju tradicionalna stajališta prema braku ($SD_{\text{muški}}=2,32$; $SD_{\text{ženski}}=2,64$). Slični rezultati su dobiveni i na skali kojom su se mjerili stavovi prema kohabitaciji ($SD_{\text{muški}}=2,39$; $SD_{\text{ženski}}=2,48$). Odgovori na čestice u skali kojom su se mjerili stavovi prema razvodu braka su se većinom kretali oko trećeg stupnja, odnosno na stupnju koji je označavao „niti se slažem niti se ne slažem“ što znači da su ispitanici neodlučni u iskazivanju stavova prema razvodu braka ($SD_{\text{muški}}=3,14$; $SD_{\text{ženski}}=3,24$). Nadalje, odgovori na tvrdnje ponuđene u skali koja je mjerila stavove prema imanju djece također pokazuju kako su ispitanici neodlučni u iskazivanju stavova prema imanju djece ($SD_{\text{muški}}=3,17$;

$SD_{\text{ženski}}=3,18$). Na skali za mjerenje stavova prema istospolnim zajednicama odgovori na čestice su se kretali između drugog i trećeg stupnja, točnije između odgovora „ne slažem se“ i „niti se slažem niti se ne slažem“ na temelju čega zaključujemo kako ispitanici nemaju tradicionalna stajališta prema istospolnim zajednicama ($SD_{\text{muški}}=2,65$; $SD_{\text{ženski}} = 2,74$).

Dobiveni stavovi su jasniji kada ih postavimo u kontekst s političkom orijentacijom i religioznošću. Već je zaključeno kako se ispitanici u uzorku svrstavaju blizu političkog centra s blagim naginjanjem prema lijevoj političkoj orijentaciji te se ne smatraju religioznima što dodatno objašnjava netradicionalne stavove ispitanika prema braku, kohabitaciji i istospolnim zajednicama te neodlučne stavove prema razvodu i imanju djece.

Tablica 6.: Razlike u stavovima prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama s obzirom na spol ispitanika

	<i>SPOL</i>	<i>UKUPNO</i>	<i>ARITMETIČKA SREDINA</i>	<i>STANDARDNA DEVIJACIJA</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
<i>Skala stavova prema braku</i>	Muški	34	2,32	,82	1,84	,07
	Ženski	136	2,64	,94		
<i>Skala stavova prema kohabitaciji</i>	Muški	34	2,39	,83	0,61	,54
	Ženski	136	2,48	,76		
<i>Skala stavova prema razvodu</i>	Muški	34	3,14	,55	1,05	,30
	Ženski	136	3,24	,42		
<i>Skala stavova prema imanju djece</i>	Muški	34	3,17	,57	0,17	,86
	Ženski	136	3,18	,34		
<i>Skala stavova prema istospolnoj zajednici</i>	Muški	34	2,65	,57	0,82	,42
	Ženski	136	2,74	,69		

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Istraživanjem se također htjelo utvrditi postojanje razlike u stavovima prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama s obzirom na područje studiranja ispitanika. Rezultati t-testa upućuju na to da nema statistički značajne razlike u

stavovima prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama s obzirom na područje studiranja ispitanika (vidi Tablicu 7.).

Tablica 7.: Razlike u stavovima prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama s obzirom na područje studiranja ispitanika

	<i>PODRUČJE STUDIRANJA</i>	<i>UKUPNO</i>	<i>ARITMETIČKA SREDINA</i>	<i>STANDARDNA DEVIJACIJA</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
<i>Skala stavova prema braku</i>	Društveno- humanističke znanosti	108	2,54	,91	0,74	,46
	Prirodno- tehničke znanosti	62	2,65	,95		
<i>Skala stavova prema kohabitaciji</i>	Društveno- humanističke znanosti	108	2,44	,76	0,66	,51
	Prirodno- tehničke znanosti	62	2,52	,79		
<i>Skala stavova prema razvodu</i>	Društveno- humanističke znanosti	108	3,23	,41	1,13	,89
	Prirodno- tehničke znanosti	62	3,22	,50		
<i>Skala stavova prema imanju djece</i>	Društveno- humanističke znanosti	108	3,20	,34	0,75	,45
	Prirodno- tehničke znanosti	62	3,15	,48		
<i>Skala stavova prema istospolnoj zajednici</i>	Društveno- humanističke znanosti	108	2,68	,62	0,96	,33
	Prirodno- tehničke znanosti	62	2,79	,75		

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Nadalje, istraživanjem se htjela ispitati povezanost političke orijentacije i samoprocjene religioznosti sa stavovima o braku, kohabitaciji, imanju djece, razvodu i istospolnim zajednicama. Kako bismo utvrdili navedeno prvo je proveden test normalnosti distribucija koji je pokazao kako distribucije značajno odstupaju od normalnosti te je zbog toga izabran rang koeficijent korelacije, odnosno Spearmanov koeficijent korelacije čiji rezultati su prikazani u Tablici 8. Utvrđeno je kako su politička orijentacija i religioznost u pozitivnoj statistički značajnoj korelaciji ($r=,45$; $p=,00$) što znači da što su ispitanici više religiozni to su desnije politički orijentirani. Značajna je i povezanost između političke orijentacije ($r=,53$; $p=,00$) i religioznosti ($r=,67$; $p=,00$) sa stavovima prema braku što označuje kako desno orijentirani i više religiozni ispitanici imaju tradicionalnije stavove prema braku. Utvrđena je statistički značajna povezanost religioznosti ($r=,21$, $p=,00$) i stavova prema kohabitaciji što upućuje na to kako religiozne osobe imaju tradicionalnije stavove prema kohabitaciji. Dobiveni rezultati pokazuju kako stavovi o kohabitaciji nisu u korelaciji s političkom orijentacijom. Nadalje, utvrđeno je kako je stav prema razvodu u negativnoj korelaciji s političkom orijentacijom ($r=-,38$; $p=,00$) kao i s religioznosti ($r=-,38$, $p=,00$) što znači da desnija politička orijentacija i veća religioznost ispitanika označuje negativnije, odnosno tradicionalnije stavove prema razvodu braka. Drugim riječima, ispitanici lijeve političke orijentacije i manje religioznosti imaju liberalnije stavove prema razvodu braka. Stavovi prema imanju djece su u pozitivnoj statistički značajnoj povezanosti s političkom orijentacijom ($r=,50$; $p=,00$) i religioznosti ($r=,57$; $p=,00$). Navedeno interpretiramo na način da desno orijentirane osobe koje su više religiozne imaju tradicionalnije stavove prema imanju djece. Utvrđena je negativna statistički značajna povezanost između stavova prema istospolnim zajednicama s političkom orijentacijom ($r=-0,59$; $p=,00$) i religioznosti ($r=-0,54$; $p=,00$) što nam govori kako lijevo politički orijentirani ispitanici koji nisu religiozni imaju pozitivne stavove, odnosno liberalnije stavove, prema istospolnim zajednicama. Drugim riječima, desno orijentirani i više religiozni ispitanici imaju negativnije (tradicionalnije) stavove prema istospolnim zajednicama. Sve navedene statističke povezanosti su značajne uz rizik manji od 1%.

Tablica 8.: Povezanost stavova o braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama i političke orijentacije te religioznosti

		<i>Politička orijentacija</i>	<i>Religioznost</i>
<i>Religioznost</i>	Correlation Coefficient	,450**	
	Sig. (2-tailed)	<,001	
	N	170	
<i>Skala stavova prema braku</i>	Correlation Coefficient	,533**	,673**
	Sig. (2-tailed)	<,001	<,001
	N	170	170
<i>Skala stavova prema kohabitaciji</i>	Correlation Coefficient	,124	,212**
	Sig. (2-tailed)	,108	,005
	N	170	170
<i>Skala stavova prema razvodu</i>	Correlation Coefficient	-,377**	-,377**
	Sig. (2-tailed)	<,001	<,001
	N	170	170
<i>Skala stavova prema imanju djece</i>	Correlation Coefficient	,495**	,565**
	Sig. (2-tailed)	<,001	<,001
	N	170	170
<i>Skala stavova prema istospolnim zajednicama</i>	Correlation Coefficient	-,585**	-,535**
	Sig. (2-tailed)	<,001	<,001
	N	170	170

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

10. Rasprava

Zadnjih 30-ak godina, hrvatsko društvo prolazi kroz jačanje demografskih trendova koji otkrivaju krizu tradicionalnog braka i obitelji te kroz liberalizaciju kulturnih normi o prihvatljivim oblicima partnerskih veza, ali i retradicionalizaciju javnih diskursa koji se zalažu za reafirmaciju tradicionalno shvaćenog braka i obitelji. Zbog takvih proturječnih tendencija, vrijednosni sustav mladih koji su socijalizirani u takvom okruženju postaje paradoksalan. Izazovi modernosti i proturječni procesi u tranziciji hrvatskog društva odražavaju se na stavove mladih o obitelji, braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama (Boneta, Mrakovčić, 2020). Oblici zajedničkog življenja, u društvima koja su izložena procesima vezanim uz modernizaciju, su se diferencirali u velikoj mjeri stoga je potrebno istraživati stavove mladih prema „novim“ oblicima obitelji kako bi se isti uzeli u obzir pri kreiranju strategija socijalne politike prema mladima u hrvatskom društvu.

Ovim istraživanjem utvrdilo se kako visoki udio uzorka pod pojmom obitelji smatra bračni par bez djece, jednoroditeljske obitelji, proširene obitelji, obitelji u kojima sva djeca roditelja ne žive u istom kućanstvu, braću i sestre koji dijele isto kućanstvo, kohabirajuće parove s djecom te spojene obitelji. Znatno manji broj ispitanika je označilo pod pojmom obitelji društvene formacije koje obuhvaćaju rastavljene roditelje, prijatelje i obitelji koje ne dijele ista kućanstva, odnosno LAT obitelji.

S obzirom na to kako je velik broj ispitanika označio bračni par koji dijeli kućanstvo kao obitelj dok je isto tako velik broj ispitanika označio da bračni par koji ne dijeli svoje kućanstvo nije obitelj mogli bismo zaključiti kako je bitna odrednica obitelji dijeljenje kućanstva. Isto tako, dok pod pojmom obitelji gotovo čitavi uzorak označuje kohabirajući par s djecom, a znatno manji broj ispitanika pod pojmom obitelji označuje kohabirajući par bez djece mogli bismo zaključiti kako je još jedna bitna odrednica koja utječe na percepciju obitelji imanje djece.

Svi ispitanici složili su se kako bračni par s djecom predstavlja obitelj stoga bismo mogli zaključiti kako takav institucionalizirani odnos, odnosno nuklearna obitelj, još uvijek čini dominantni stil života među kućanstvima koji je općeprihvaćen pod pojmom obitelji.

Ispitanici u ovom istraživanju su više primjera označili kao obitelj od ispitanika u prijašnjim istraživanjima provedenim u Švedskoj i SAD-u (Levin, Trost, 1992; Ford, 1994).

Najveće razlike primijećene su na primjerima koje čine rastavljeni otac koji ne živi s djetetom, rastavljeni roditelji, razdvojeni kohabitirajući par s djetetom, majka i dijete koji ne dijele isto kućanstvo, životni partneri bez djece i životni partneri s djecom. Ispitanici u ovom istraživanju imaju šire definicije obitelji s obzirom da su u puno većoj mjeri navedene primjere označili kao obitelj. U daljnjim istraživanjima biti će korisno utvrditi jesu li te razlike povezane s različitim demografskim karakteristikama, praksama socijalizacije i životnim vrijednostima.

U istraživanju su se provjeravale prethodno postavljene hipoteze. Dobivenim rezultatima se utvrdilo kako pri definiranju obitelji postoji mala razlika u definiranju obitelji između muškaraca i žena. Naime, žene su samo jednu tvrdnju više označile kao obitelj u usporedbi s muškarcima. S obzirom da je utvrđena statistički značajna razlika može se zaključiti da se djelomično potvrđuje hipoteza koja se ticala postojanja razlike u definiranju obitelji s obzirom na spol. Slični, ali i značajniji rezultati su dobiveni u već spomenutom istraživanju (Ford, 1994). Rezultati tog istraživanja pokazali su kako su žene sklonije poimanju više različitih društvenih formacija kao obitelji u odnosu na muškarce.

Odbačena je postavljena hipoteza kojom se pretpostavilo kako postoji statistički značajna razlika u definiranju obitelji s obzirom na područje studiranja pri čemu će studenti društveno-humanističkih znanosti češće definirati manje tradicionalne odnose kao obitelj nego studenti prirodno-tehničkih znanosti.

Povezano s postavljenim ciljem kojim se htjelo ispitati razlike u stavovima studenata prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama na temelju spola postavljena je hipoteza kojom se pretpostavilo da se stavovi prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama razlikuju s obzirom na spol pri čemu žene imaju manje tradicionalne stavove od muškaraca. Uvidom u dobivene rezultate istraživanja navedena hipoteza je odbačena. Ispitanici su u provedenom istraživanju iskazali ne-tradicionalne, odnosno liberalnije stavove prema braku, kohabitaciji, kao i prema istospolnim zajednicama, dok su prema razvodu braka i imanju djece iskazali neodlučne stavove. Dobiveni rezultati se razlikuju u odnosu na rezultate istraživanja u kojima je dobivena razlika u stavovima prema braku s obzirom na spol ispitanika (Aračić, Baloban, Nikodem, 2019; Gvozdanović et al., 2019). U tim istraživanjima ispitanici su iskazali tradicionalnije stavove prema braku i imanju djece. Stavovi prema kohabitaciji su u skladu s rezultatima istraživanja Bandalović (2015) u kojem nije dobivena značajna razlika u stavovima prema kohabitaciji s

obzirom na spol već je iskazana razlika u poimanju kohabitacije. Muškarci kohabitaciju smatraju liberalnijom zajednicom u većoj mjeri od žena, a žene ju smatraju trendom.

Nadalje, uvidom u dobivene rezultate odbačena je i postavljena hipoteza kojom se pretpostavilo da se stavovi prema braku, kohabitaciji, imanju djece, razvodu i istospolnim zajednicama razlikuju s obzirom na područje studiranja pri čemu ispitanici koji pohađaju društveno-humanistički smjer imaju manje tradicionalne stavove od ispitanika koji pohađaju prirodno-tehničke znanosti. Takvi stavovi su suprotni onima dobivenim u istraživanju stavova prema kohabitaciji autorice Bandalović (2015) u kojima je zaključena velika razlika u stavovima prema kohabitaciji s obzirom na fakultetsko obrazovanje. Razlike su bile i očekivane zbog toga što su u uzorak ušli studenti s Katoličko bogoslovnog fakulteta koji su izrazili značajno negativnije (odnosno, značajno tradicionalnije) stavove o kohabitaciji od svih ostalih studenata, što u potpunosti odgovara njihovim tradicionalnijim vrijednostima koje su u skladu s kršćanskim svjetonazorom. U ranije provedenim istraživanjima pri analiziranju stavova prema braku, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama nije se uzelo u obzir područje studiranja stoga nema dostupnih informacija s kojima bi se mogla napraviti usporedba.

Ovim istraživanjem ispitala se povezanost političke orijentacije i samoprocjene religioznosti sa stavovima o braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama. Rezultati su pokazali da što su ispitanici više religiozni to su desnije politički orijentirani. Lijeva politička orijentacija podrazumijeva liberalnije vrijednosti dok desna politička orijentacija podrazumijeva konzervativnije, odnosno tradicionalnije vrijednosti. Rezultati upućuju na to kako desno orijentirani i više religiozni ispitanici imaju tradicionalnije stavove prema braku, razvodu braka, imanju djece i istospolnim zajednicama. Suprotno tome, lijevo orijentirani ispitanici koji su manje religiozni imaju liberalnije stavove prema braku, razvodu braka, imanju djece kao i prema istospolnim zajednicama. Na stavove prema kohabitaciji ne utječe političko opredjeljenje, ali na te stavove utječe religioznost ispitanika na način da više religiozne osobe imaju tradicionalnije stavove prema kohabitaciji.

Ispitanici koji su desno politički orijentirani i više religiozni iskazuju pozitivnije stavove prema braku te prema imanju djece dok lijevo politički orijentirani ispitanici koji su manje religiozni iskazuju pozitivnije stavove prema razvodu braka i istospolnim zajednicama.

Navedeno upućuje na to kako je religija i političko opredjeljenje povezano sa stavovima prema braku, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama. Radi navedenog prihvaćaju se hipoteze koje su se odnosile na postojanje povezanosti stavova prema braku, kohabitaciji, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama s političkom orijentacijom i stupnjem religioznosti.

Dobiveni rezultati su u skladu s prijašnjim istraživanjima u kojima su također pozitivniji stavovi prema braku i imanju djece povezani s većim stupnjem religioznosti (Aračić, Baloban, Nikodem, 2019; Črpić, Koračević, 2000). Nadalje, rezultati su u skladu i s istraživanjima koja pokazuju kako kohabitacija prevladava među pojedincima lijeve političke orijentacije i manje religioznosti (Bandalović, 2015; Bartolac, 2013). Bandalović (2015) u svom istraživanju donosi zaključak kako su religiozniji pojedinci skloniji čuvanju tradicionalnih obiteljskih vrijednosti. Takav zaključak se može izvesti i iz ovog istraživanja s obzirom da su religiozni ispitanici iskazali pozitivne, odnosno tradicionalne stavove prema braku i imanju djece što predstavlja neke od tradicionalnih postavki obitelji. Rezultati koji pokazuju kako su osobe s liberalnijom političkom orijentacijom i manjom religioznosti sklonije imati pozitivne stavove prema istospolnim zajednicama su također u skladu s ranije provedenim istraživanjima (Gelbal, Duyan, 2006; Herek, 1988; Jugović, Ančić, 2013; Whitley, 2009; Brewer, 2003; Baloban, Črpić 2000; Štulhofer 2006).

Provedbom istraživanja stavova studenata prema obitelji, braku, razvodu, imanju djece i istospolnim zajednicama može se zaključiti kako studenti imaju ne-tradicionalne i neodlučne stavove. Ne-tradicionalne, odnosno liberalne, stavove imaju prema pojmu obitelji s obzirom da su većinu društvenih formacija, koje ne obuhvaćaju samo tradicionalnu definiciju obitelji, označili kao obitelj. Istraživanje je pokazalo kako studenti imaju neodlučne stavove prema razvodu braka i prema imanju djece. Nadalje, studenti unutar ovog istraživanja imaju ne-tradicionalne stavove prema braku, kohabitaciji kao i prema istospolnim zajednicama. Navedeno možemo interpretirati na način da brak studentima ne predstavlja jedinu osnovu na kojoj se zasniva obitelj te da su noviji, odnosno alternativni, oblici obitelji postali prihvatljivi među istraživanom populacijom.

Sve ovo navodi na zaključak kako studenti sve više naginju prema ne-tradicionalnom ili liberalnom viđenju obitelji kao i njenih alternativnih oblika, braka, razvoda braka te imanja djece.

11. Zaključak

Obiteljske strukture se stalno prilagođavaju promjenjivim društvenim, ekonomskim i ideološkim uvjetima. U današnjem modernom društvu u prvi plan stavljaju se individualni zahtjevi i potrebe pojedinaca koji teže autonomiji i slobodi u svim sferama kako društvenog, tako i obiteljskog života. Sve se više napuštaju tradicijski oblici obitelji te se preferiraju oblici bračnog i obiteljskog života koji odgovaraju osobnim željama svakog pojedinca. Obitelj, kao i njene transformacije, treba promatrati i shvaćati u kontekstu društvenih promjena koje donose nove načine organizacije obiteljskih struktura i novih odnosa između članova obitelji.

Istraživanje je pokazalo kako ljudi razne vrste društvenih udruženja poistovjećuju s pojmom obitelji. Time pojam obitelji dobiva nova značenja i definicije. Obitelj ne možemo svesti na samo jednu definiciju, ona je jedinstvena i svojstvena za svakog pojedinca. Prema tome, svaki pojedinac može imati svoju definiciju obitelji ovisno o tome što za njega obitelj predstavlja, kakvu društvenu formaciju on smatra pod pojmom „obitelj“ te koje osobe smatra članovima obitelji.

Istraživanjem se dobio i uvid u stavove ispitanika o braku, kohabitaciji, razvodu braka, imanju djece i istospolnim zajednicama. Rezultati su pokazali kako ispitanici imaju ne-tradicionalne, odnosno liberalne, stavove prema braku, kohabitaciji i istospolnim zajednicama dok su neodlučni oko stavova prema razvodu braka i imanju djece. Analizirajući dobivene rezultate istraživanja dokazano je kako one osobe koje imaju tradicionalnije vrijednosti imaju i pozitivnije stavove o braku, heteroseksualnoj kohabitaciji i imanju djece. Isti ispitanici su iskazali negativne stavove prema razvodu braka kao i prema istospolnim zajednicama. S druge strane, osobe koje imaju liberalnije vrijednosti imaju pozitivne stavove prema razvodu braka i prema istospolnim zajednicama.

Provedeno istraživanje pokazalo je da, iako je još uvijek pod pojmom obitelji najprihvaćenija tradicionalna nuklearna obitelj koja se sastoji od bračnog para s biološkom djecom, prikazi pojma „obitelj“ sve su više raznovrsniji i prihvaćeniji. Zbog navedenog, za buduća istraživanja biti će važno kontinuirano pratiti i promatrati razvoj novijih oblika obitelji koji predstavljaju sve učestaliju pojavu u današnjem modernom društvu.

12. Prilozi

Tablica 9.: Prikaz faktorskih zasićenja na skali za mjerenje stavova prema braku i kohabitaciji

<i>VARIJABLE</i>	<i>F1: Skala stavova prema braku</i>	<i>F2: Skala stavova prema kohabitaciji</i>
<i>Brak je zastarjela institucija.</i>	,797	
<i>Parovi se vjenčaju jedino zbog pritiska svoje okoline.</i>	,698	
<i>Bračni partneri su obično sretniji i imaju bolju kvalitetu odnosa od izvanbračnih partnera.</i>	,671	
<i>Par ne može zauvijek živjeti zajedno izvan braka, prije ili kasnije moraju se vjenčati.</i>	,804	
<i>Bračna zajednica je pogodnija od izvanbračne zajednice za odgoj djece.</i>	,717	
<i>Izvanbračni partneri lakše prekidaju vezu od bračnih partnera.</i>		,518
<i>Grijeh je nevjenčano živjeti s partnerom.</i>	,773	
<i>Žene u izvanbračnoj zajednici ekonomski su neovisnije od žena u braku.</i>		,813
<i>Partneri koji žive u izvanbračnoj zajednici su osobe nižeg socioekonomskog statusa i nižeg obrazovanja.</i>		,647

Tablica 10.: Prikaz faktorskih zasićenja na skali za mjerenje stavova prema razvodu braka

<i>VARIJABLE</i>	
<i>Ljudi ne bi trebali osjećati obavezu ostati u braku ako nisu zadovoljni.</i>	,762
<i>U današnje vrijeme bračni zavjet “do kraja života” je samo formalnost. To ustvari ne znači da ljudi trebaju ostati u lošem braku.</i>	,790
<i>Činjenica da većina ljudi ne osjeća da mora ostati u lošem braku će koristiti i društvu u cjelini.</i>	,711
<i>Većina ljudi koja se rastavlja, pribjegava razvodu kao posljednjem rješenju nakon što su pokušali sve da riješe probleme u braku.</i>	,529
<i>Kada se ljudi vjenčavaju, morali bi ostati zajedno bez obzira što se dogodilo.</i>	,743
<i>Bračni zavjet “do kraja života” je svetinja i ne bi se trebao olako shvaćati.</i>	,740
<i>Dugoročno, veliki broj razvoda brakova će nauditi hrvatskom društvu u cjelini.</i>	,776
<i>Mnogi ljudi koji su se razveli su preslabi i ne mogu se žrtvovati za dobro obitelji.</i>	,711
<i>Čak i ako su ljudi nezadovoljni u braku trebali bi ostati zajedno i pokušati poboljšati brak.</i>	,788
<i>Većina djece rastavljenih roditelja ima negativne posljedice do kraja života.</i>	,607

Tablica 11.: Prikaz faktorskih zasićenja na skali za mjerenje stavova prema imanju djece

<i>VARIJABLE</i>	
<i>Čovjek treba imati djecu da bi mu život imao smisla.</i>	,786
<i>Imati djecu je obveza prema društvu.</i>	,644
<i>Dijete treba imati i oca i majku kako bi sretno odrastalo.</i>	,744
<i>Žena mora imati djecu kako bi se osjećala ispunjenom.</i>	,765
<i>U redu je ako žena odluči da nikada neće imati djecu.</i>	,842
<i>U redu je ako žena ima dijete s osobom s kojom živi, ali s kojom nije u braku.</i>	,849
<i>U redu je ako muškarac odluči da nikada neće imati djecu.</i>	,809
<i>U redu je ako muškarac ima dijete s osobom s kojom živi, ali s kojom nije u braku.</i>	,832

Tablica 12.: Prikaz faktorskih zasićenja na skali za mjerenje stavova prema istospolnim zajednicama

<i>VARIJABLE</i>	
<i>Istospolni partneri trebaju imati pravo sklopiti brak.</i>	,931
<i>Ne priznavanje istospolnih zajednica i ignoriranje prava istih jednako je diskriminaciji na temelju spola, rase, nacionalnosti, religije i invalidnosti.</i>	,933
<i>Istospolni partneri trebaju imati ista prava i obveze kao i heteroseksualni partneri.</i>	,934
<i>Istospolni parovi mogu formirati normalnu obiteljsku atmosferu te odgojiti zdravu i dobro prilagođenu djecu.</i>	,934
<i>Istospolni roditelji u mogućnosti su pružiti djeci potreban dom i svu ljubav.</i>	,880
<i>Djeca koju odgajaju istospolni partneri često su žrtve diskriminacije i nasilja druge djece.</i>	,474
<i>Za djecu je bolje da odrastaju u istospolnim obiteljima nego u domovima za napuštenu djecu.</i>	,836
<i>Djeca istospolnih partnera trebaju biti potpuno jednaka djeci heteroseksualnih roditelja.</i>	,519

13. Literatura

Aračić, Pero i Nikodem, Krunoslav (2000). „Važnost braka i obitelji u hrvatskom društvu“, *Bogoslovska smotra*, 70(2), str. 291-311. <https://hrcak.srce.hr/31164> (Datum pristupa: 23.05.2021.)

Aračić, Pero, Nikodem, Krunoslav i Džinić, Ivo (2010). „Važnost braka i obitelji u hrvatskom društvu. Analiza osnovnih pokazatelja u razdoblju od 1999. do 2008. Godine“, *Bogoslovska smotra*, 80 (2), str. 623-642. <https://hrcak.srce.hr/56249> (Datum pristupa: 23.05.2021.)

Aračić, Pero, Baloban, Josip i Nikodem, Krunoslav (2019). „Važnost braka i obitelji u hrvatskom društvu od 1999. do 2017. Godine“, *Bogoslovska smotra*, 89(2), str. 331-353. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/223156> (Datum pristupa: 22.09.2021.)

Baloban, Stjepan i Črpić, Gordan (2000). „Spolnost - odnos prema seksualnom ponašanju“, *Bogoslovska smotra*, 70(2), str. 395-419. <https://hrcak.srce.hr/31168> (Datum pristupa: 19.10.2021.)

Bandalović, Gorana (2017). „Stavovi mladih o kohabitaciji“, *Revija za socijalnu politiku*, 24(1), str. 45-70. <https://doi.org/10.3935/rsp.v24i1.1362> (Datum pristupa: 26.03.2021.)

Bartolac, Andreja (2013). „Stavovi studenata o kohabitaciji i braku“, *Socijalna ekologija*, 22(2), str. 107-131. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/114867> (Datum pristupa: 22.05.2021.)

Bartolac, Andreja, Kamenov, Željka, i Petrak, Olivera (2011). „Rodne razlike u obiteljskim ulogama, zadovoljstvu i doživljaju pravednosti s obzirom na tradicionalnost stava“, *Revija za socijalnu politiku*, 18(2), str. 175-194. <https://doi.org/10.3935/rsp.v18i2.998> (Datum pristupa: 25.10.2021.)

Beier, Loreen, Hofäcker, Dirk, Marchese, Elisa i Rupp, Marina (2011). „Family Structures and Family Forms in the European Union“, u: Kuronen, M. (ur.) *Research on Families and Family policies in Europe State of the Art*, EU: Family Platform.

Berc, Gordana, Ljubotina, Damir i Blažeka, Slavica (2004). „Struktura obitelji i životni uvjeti obitelji u selu i u gradu“, *Sociologija i prostor*, 42 (1/2 (163/164)), str. 23-43. <https://hrcak.srce.hr/33485> (Datum pristupa: 15.09.2021.)

Boneta, Željko, i Mrakovčić, Marko (2021). „Studentski stavovi o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak“, *Revija za socijalnu politiku*, 28(2), str. 205-224. <https://doi.org/10.3935/rsp.v28i2.1745> (Datum pristupa: 21.10.2021.)

Chamie, Joseph i Mirkin, Barry (2011). „Same-Sex Marriage: A New Social Phenomenon“, *Population and Development Review*, 37(3), 529–551. <http://www.jstor.org/stable/23036054> (Datum pristupa: 21.09.2021.)

Čondić, Alojzije (2007). „Život u slobodnim vezama i ženidba na pokus – kršćani u građanskim ženidbama“, *Diacovensia*, 15(2), str. 7-36. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/35041> (Datum pristupa: 24.05.2021.)

Črpić, Gordan i Koračević, Karlo (2000). „Stavovi hrvatskih građana prema djeci“, *Bogoslovska smotra*, 70(2), str. 343-357. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/31166> (Datum pristupa: 22.10.2021.)

Državni zavod za statistiku. Popis stanovništva 2011. godine. Dostupno na: <https://www.dzs.hr/> (Datum pristupa: 21.10.2021.)

Državni zavod za statistiku (2021). Statističke informacije 2021. Zagreb. Dostupno na: https://www.dzs.hr/hrv/publication/stat_info.htm (Datum pristupa: 25.10.2021.)

European Values Study (2008) Croatia Field Questionnaire

European Social Survey (2018/19) Croatia Field Questionnaire

Fiamengo, Ante (1987). *Saint-Simon i Auguste Comte*. Zagreb: Naprijed.

Ford, Donna (1994). An Exploration of Perceptions of Alternative Family Structures among University Students. *Family Relations*, 43(1), 68–73. <https://doi.org/10.2307/585144> (Datum pristupa: 04.05.2021.)

Gergorić, Maja (2020). „Antirodni pokreti u 21. Stoljeću“, *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 17(1), str. 149-167. <https://doi.org/10.20901/an.17.07> (Datum pristupa: 04.09.2021.)

Giddens, Anthony (2005). *Odbjegli svijet: kako globalizacija oblikuje naše živote*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Giddens, Anthony (2000). *Preobrazba prisnosti: spolnost, ljubav i erotika u modernim društvima*. Split: Biblioteka Luna.

Gvozdanović, Anja Ilišin, Vlasta, Adamović, Mirjana, Potočnik, Dunja, Baketa, Nikola i Kovačić, Marko (2019). *Mladi u Hrvatskoj 2018-2019*. Zagreb: Friedrich Ebert Stiftung.

Haralambos, Michael i Holborn, Martin (2002). *Sociologija: teme i perspektive*. Zagreb: Golden marketing.

Heelas, Paul, Woodhead, Linda, Seel, Benjamin, Szerszynski, Bronislaw i Tusting, Karin (2005). *The Spiritual Revolution; Why Religion is Giving Way to Spirituality*. Oxford, Blackwell Publishing.

Huić, Aleksandra, Jugović, Ivana i Kamenov, Željka (2015). „Stavovi studenata o pravima osoba homoseksualne orijentacije“, *Revija za socijalnu politiku*, 22(2), str. 219-244. <https://doi.org/10.3935/rsp.v22i2.1224> (Datum pristupa: 04.09.2021.)

Ihinger-Tallman, Marilyn (1988). „Research on Stepfamilies“, *Annual Review of Sociology*, 14, 25–48. <http://www.jstor.org/stable/2083309> (Datum pristupa: 04.09.2021.)

Janković, Josip (2008). *Obitelj u fokusu*. Zagreb: Etcetera d.o.o.

Janković, Josip (2004). *Pristupanje obitelji: sustavni pristup*. Zagreb: Alinea.

Juul, Jesper (1995). *Razgovori s obiteljima: perspektive i procesi*. Zagreb: Alinea.

Kamenov, Ž., Huić, A., i Jugović, I. (2011). „Uloga iskustva rodno neravnopravnog tretmana u obitelji u percepciji, stavovima i sklonosti rodnoj diskriminaciji“, *Revija za socijalnu politiku*, 18(2), str. 195-215. <https://doi.org/10.3935/rsp.v18i2.978> (Datum pristupa: 27.10.2021)

Korać Gravovac, Aleksandra (2015). „Brak i obitelj kao vrijednost u hrvatskom pravnom sustavu“, *Bogoslovska smotra*, 85(3), str. 799-811. <https://hrcak.srce.hr/147997> (Datum pristupa: 15.06.2021.)

Koračević, Karlo (1999). „Novije promjene u življenju i shvaćanju braka i obitelji“, *Bogoslovska smotra*, 69(2-3), str. 271-283. <https://hrcak.srce.hr/31495> (Datum pristupa: 16.09.2021.)

Kozjak Mikić, Zlatka i Petković, Danijela (2015). „Stavovi prema osobama istospolne seksualne orijentacije u sektoru zdravstva i policije“, *Ljetopis socijalnog rada*, 22(3), str. 437-463. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v22i2.43> (Datum pristupa: 18.10.2021.)

Kregar, Josip (1994). „Promjene u strukturi obiteljskih zajednica“, *Revija za socijalnu politiku*, 1(3), str. 211-224. <https://doi.org/10.3935/rsp.v1i3.578> (Datum pristupa: 10.06.2021)

Levin, Irene (2004) „Living Apart Together: A New Family Form“, *Current Sociology*, 52(2), 223–240. doi: 10.1177/0011392104041809 (Datum pristupa: 04.09.2021.)

Levin, Irene i Trost, Jan (1992). „Understanding the Concept of Family“. *Family Relations*, 41(3), 348–351. <https://doi.org/10.2307/585202> (Datum pristupa: 09.03.2021.)

Levin, Irene i Trost, Jan (2000). „Step Family as Dyads – Direct and Indirect Relationships“. *Journal of Comparative Family Studies*, 31(2), 137-153 www.jstor.org/stable/41603685 (Datum pristupa: 10.03.2021.)

Lukaš, Mirko i Puhanić, Lucija (2020). „Suvremene uloge žene u obitelji iz perspektive studenata istočne Hrvatske“, *Nova prisutnost*, XVIII(2), str. 295-310. <https://doi.org/10.31192/np.18.2.5> (Datum pristupa: 25.10.2021.)

Ljubetić, Maja. *Obitelj u povijesnom i suvremenom kontekstu*. Predavanje. Filozofski fakultet, Split, 08.05.2006.

Maleš, Dubravka (2012). „Obitelj i obiteljski odgoj u suvremenim uvjetima“, *Dijete, vrtić, obitelj*, 18(67), str. 13-15. <https://hrcak.srce.hr/124015> (Datum pristupa: 21.09.2021.)

Matić, Domagoj i Koprek, Ivan (2014). „Bioetička i ideološka pozadina »rodne teorije«, *Obnovljeni Život*, 69.(3.), str. 381-392. <https://hrcak.srce.hr/129173> (Datum pristupa: 22.09.2021.)

Milas, Goran (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Zagreb: Naklada Slap.

Miljan, Zrinka (2018.) „Seksualna revolucija u Hrvatskoj 1960-ih i 1970-ih godina“. Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.

Nimac, Dragan (2010). „(Ne)mogućnosti tradicijske obitelji u suvremenom društvu“, *Obnovljeni Život*, 65.(1.), str. 23-35. <https://hrcak.srce.hr/49363> (Datum pristupa: 16.09.2021.)

Nikodem, Krunoslav, i Bunjevac Nikodem, Silvija (2015). „Zašto protestanti imaju više djece od katolika? Analiza religijskih i sociokulturnih utjecaja na fertilitet u Europi“, *Revija za sociologiju*, 45(3), str. 249-278. <https://doi.org/10.5613/rzs.45.3.2> (Datum pristupa: 16.09.2021.)

Obiteljski zakon. Narodne novine, br. 103/15, 98/19.

Petz, Boris, Kolesarić, Vladimir i Ivanec, Dragutin (2012). *Petzova statistika. Osnovne statističke metode za nematematičare*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Reić Ercegovac, Ina i Koludrović, Morana (2012). „Uloga životnih vrijednosti u objašnjenju stavova prema razvodu braka - međugeneracijska i unutarobiteljska perspektiva“, *Sociologija i prostor*, 50(2 (193)), str. 257-273. <https://doi.org/10.5673/sip.50.2.7> (Datum pristupa: 10.09.2021.)

Rimac, Ivan, Bovan, Kosta i Ogresta, Jelena (2019). *Nacionalno izvješće istraživanja EUROSTUDENT VI za Hrvatsku*. Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja.

Struna, Hrvatsko strukovno nazivlje. URL: <http://struna.ihjj.hr/naziv/prosirena-obitelj/21273/>

Tomić-Koludrović, Inga (2015). *Pomak prema modernosti*. Zagreb: Naklada Jasenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo.

Treas, Judith, Lui, Jonathan i Gubernskaya, Zoya (2014). „Attitudes on marriage and new relationships: Cross-national evidence on the deinstitutionalization of marriage“, *Demographic Research*, 30, 1495–1526. <http://www.jstor.org/stable/26348245> (Datum pristupa: 14.06.2021.)

Volenik, Antun, Blažeka Kokorić, Slavica i Laklija, Maja (2021). „Analiza različitih aspekata partnerskih odnosa kod polaznika zaručničkih tečajeva i važnost vjere u njihovu životu“, *Obnovljeni Život*, 76(1), str. 97-111. <https://doi.org/10.31337/oz.76.1.7> (Datum pristupa: 21.10.2021.)

Vučković Juroš, Tanja (2015). „Socijalna isključenost seksualnih manjina u Hrvatskoj“, *Revija za socijalnu politiku*, 22(2), str. 195-217. <https://doi.org/10.3935/rsp.v22i2.1255> (Datum pristupa: 04.09.2021.)

Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola. Narodne novine, br. 92/14, 98/19.